

Az északi manysi *ūnli* 'ül' testtartásige jelentésszerkezete és szinkrón megfigyelhető grammatikalizációs irányai

Németh Szilvia

Nyelvtudományi Kutatóközpont

In this paper, the Northern Mansi posture verb *ūnli* 'sit' is examined in terms of a complex system of criteria. The aim was twofold: on the one hand, to describe the different meanings of the verb, and on the other, to explore the connections between the meanings and the grammaticalization paths recognizable from these connections. Based on a corpus comprising approximately 580,800 tokens taken from the texts of newspaper articles, tales, poems, and spontaneous speech, five different meanings of the posture verb *ūnli* were identified: 'sit', 'live', 'be inactive / passive', 'be somewhere / exist', 'be arranged somehow'. It can be argued that the verb has also begun to be used as a modifier encoding continuous aspect and durative action. In addition to the independent meanings of the posture verb, three idioms could be discerned in the corpus with the meaning of 'declare', 'rule', and 'be in prison / serve a prison sentence'.

Keywords: grammaticalization, posture verbs, Mansi language, difference between styles

Kulcsszavak: grammatikalizáció, testtartásigék, manysi nyelv, stílusok különbsége

1. Bevezetés

Az északi manysi szövegekben az 'ül' jelentésű igék nagy gyakorisággal jelennek meg, és a testtartás kifejezésén kívül egyéb funkcióban is használatosak. Annak ellenére, hogy ez a manysi egyik feltűnő vonása, a testtartásigék jelentéseinek, ezek összefüggéseinek és használati feltételeinek leírása egyelőre nem történt meg. Pedig a testtartásigék kérdése nem csupán lexikológiai szempontból figyelemre méltó, több nyelv esetében is megfigyelhető, hogy ezek az igék a grammatikai rendszerben is helyet foglalnak (pl. kvázisegédigévé, aspektusjelölökké válnak). A tanulmányban ismertetett kutatás során komplex szempontrendszer alapján vizsgáltam az egyik 'ül' jelentésű testtartásigét. Célom kettős volt: egyrészt az

ige különböző jelentéseinek leírása, másrészt a jelentések közti kapcsolatok és az ezek alapján felismerhető grammatikalizációs ösvények feltárása.

A tanulmány első szakaszában ismertetem a testtartásigéknek a világ nyelveiben megfigyelhető grammatikalizációs irányait (2.1), bemutatom a manysi nyelvi rendszer azon sajátosságait, melyek szükségesek a vizsgálat eredményeinek értelmezéséhez, valamint áttekintem a manysi 'ül' jelentésű igéket és az *ünli* szótárakban található jelentéseit (2.2). A hipotéziseim megfogalmazása után ismertetem az általam végzett korpuszvizsgálatot (3), majd az eredményeimet: először a teljes anyagra vonatkozó adatokat (4.1), majd a különböző jelentések sajátosságait (4.2). Végezetül (5) összesítem az ige jelentéseiben megfigyelt metaforizációs és grammatikalizációs irányokat.

2. Az 'ül' testtartásige jelentései és grammatikalizációs irányai

2.1. Az 'ül' jelentésű testtartásige grammatikalizációs irányai a világ nyelveiben

A grammatikalizáció során egy lexikális jelentésű elem egy grammatikai jelentésű elemmé alakul át, illetve egy grammatikai elem további grammatikai funkciót vesz fel (ld. pl. Himmelmann 2004: 31). E folyamat hosszadalmas és több, gyakran nehezen kijelölhető, illetve elhatárolható lépés során megy végbe (Bybee 2003: 157). Először az ún. kontextuális kiterjesztés következik be, vagyis az eredeti értelemben használt lexikai elem újabb kontextusban jelenik meg. Az új kontextusban való gyakori használat hatására a lexéma eredeti jelentése kiüresedik (vagyis veszít információértékéből), emellett azonban felvesz új, absztraktabb jelentést is. Ezzel együtt az elem szintaktikailag ugyan kötöttebb lesz, kontextuálisan azonban függetlenebbé válik. A lexéma szemantikai átértékelődése után alaki redukció is bekövetkezhet (pl. Tanos 2008: 554–556).

A testtartásigék, de ezek közül is elsősorban az 'ül', 'áll', 'fekszik' jelentésű igék gyakran metaforizálódnak a világ nyelveiben, és jellegetes grammatikalizációs irányok figyelhetők meg velük kapcsolatban (Bybee 2003: 152; Heine – Kuteva 2004; Newman 2004). Ezen igék viselkedését többnyire pápua, afrikai és ausztráliai (Austin 1998) nyelvekben írták le, de megjelent már tanulmány például a hollandról (Lemmens 2004), a németről, az angolról, a horvátról (Vidaković-Erdeljić 2013), valamint a manysi közeli nyelvrokonáról, a hanti színjai változatáról is (Sipos 2018, 2019).

Különböző nyelvek vizsgálata alapján a testtartásigék egyik fontos grammatikalizációs iránya az ún. kvázikopulává válás (ld. Heine – Kuteva 2004: 278). A kopula olyan nyelvi elem, mely egyéb lexémákkal együtt állítmányként funkcionál, szemantikailag azonban nem ad hozzá a predikátumhoz. A kvázikopula ezzel szemben olyan lexéma, mely kopulaként funkcionál, de szemantikailag nem üresedett ki, így hozzátesz valamelyest az állítmány jelentéséhez (Pustet 2005).

A testtartásigék kvázikopulás használatát általában a *Hol?* kérdésre válaszoló lokatív mondatokban vizsgálták, a nyelvek mintegy 2/3-ában azonban a lokatív mondatokban megfigyelhető igék az egzisztenciális konstrukciókban (vagyis ahol egy entitás létét állítja a mondat) is megjelennek (Clark 1978, idézi Ameka – Levinson 2007: 854). E két szerkezetben többek közt eltérő az alany információszerkezeti státusza is: míg az egzisztenciális mondatokban többnyire határozatlan, addig a lokatív mondatokban az alanyként fellépő referencia határozott, már korábban bevezetett, folytonos a szövegvilágban (Stassen 2009: 49).

A korábbi kutatások alapján tudjuk, hogy a nyelvekben eltérő, hogy a testtartásigék milyen feltételek mellett metaforizálódnak, lehet-e őket élettelen (vagy nem emberi, de élő) alanyok esetében is használni. Amennyiben egy nyelvben előfordul az élettelen alanyokkal való megjelenés, általában az objektum geometriai tulajdonságai határozzák meg, hogy a lokatív mondatban a kopula vagy a testtartásige jelenik-e meg, illetve, ha több testtartásige is használatos kvázikopulaként, akkor az ezek közti választást is a térbeli tulajdonságok dominálják (Levinson 2006: 8–9). Például egyes nyelvekben a vertikálisan kiterjedtebb, de horizontálisan kisebb tárgyak az 'áll' igével, az inkább szélesebb, mint magasabb objektumok viszont a 'fekszik' igével fordulnak elő. Levinson és Wilkins (2006) megállapításai szerint a könnyen mozgatható tárgyak esetében, a ruházat és a díszítőelemek kapcsán, valamint a rész/egész viszony kifejezésekor nagyobb eséllyel találni testtartásigés kvázikopulát, mint kopulát. Tagadáskor, az objektum és a talaj erősebb kapcsolódása esetén, valamint a felületet átszűrő pozícióban álló tárgyakkal azonban inkább a kopula jelenik meg (Levinson – Wilkins 2006: 15–17, 514–519).

A lokatív mondatokban használatos igék jellegzetességei alapján Ameka és Levinson három nyelvtipológiai csoportot különböztetett meg: 1. a lokatív szerkezetben nem szerepel ige, vagy csupán egyetlen ige használatos, mely a) a kopula, b) nem a kopula, de minden esetben ugyanaz a lexéma. 2. A nyelvben nagy számú (9–200 db) lokatív ige használatos, illetve 3. kisszámú (3–5) lokatív ige ismert (Ameka – Le-

vinson 2007: 855–860). Ameka és Levinson azzal magyarázta a különböző nyelvekben egyaránt tapasztalható testtartásige > lokatív kvázikopula irányú grammatikalizációt, hogy a lokatív mondatokban az elhelyezkedésen kívül az objektum bizonyos geometriai tulajdonságainak kódolása megkönnyíti, segíti az azonosítást (Ameka – Levinson 2007: 854).

Az egyes nyelvek különbözőek abból a szempontból, hogy a lokatív mondat igéje a Figura, a Háttér, esetleg mindkettő tulajdonságait kódolja-e (pl. a Figura horizontális és vertikális kiterjedését, illetve a Háttér felületi vagy tartályszerű jellegét; Ameka – Levinson 2007: 851). Az angolban például – a magyarhoz hasonlóan – az épületekkel kapcsolatosan elsősorban az ’áll’ jelentésű ige használatos (pl. *the Pizza Hut stands on a corner*; Newman 2004: 8), ebben az esetben az ige az objektum horizontális kiterjedését jelöli. Más esetekben azonban az ’ül’ jelentésű ige jelenik meg azt kifejezve, hogy az objektum megfelelően illeszkedik a térbe (pl. *our house sits (snugly) between two adjoining ones*; Newman 2004: 19). Emellett a testtartásigék kvázikopula-használata egyes nyelvekben stílusfüggő lehet, az angolban például a lokatív mondatokban általában a létige szerepel, de bizonyos stílusokban az ’áll’ is megjelenhet (Ameka – Levinson 2007: 852).

A kvázikopulává válás azonban nem az egyetlen, több nyelv esetében is megfigyelhető grammatikalizációs irány, a testtartásigék a világ nyelveiben gyakran válnak aspektust, illetve akcióminőséget kódoló elemmé, vagy vesznek fel ilyen jelentést is. Nyelvek sorában figyelhető meg, hogy az ’ül’ részt vesz a folyamatos és progresszív aspektus, illetve a habituális akcióminőség jelölésében (Heine – Kuteva 2004: 276–279; Newman 2004: 12–17). Ilyen irányú grammatikalizációra a finnugor nyelvekben is találni példát: a mariban és az udmurtban a ’fekszik’ és az ’áll’ ige mellett az ’ül’ is előfordul a páros igék modifikátoraként (az udmurtban pl. *žugiškisa kıl’l’ini* ’verekszik’, tkp. ’verekedve fekszik’; *veraškisa sıl’ini* ’beszélget (állva)’, tkp. ’beszélgetve áll’; *vijasa puk’ini* ’folyik’, tkp. ’folyva ül’; Horváth 2012: 96). A páros igék olyan ige párok, melyek a cselekvés aspektusát és/vagy akcióminőségét oly módon kódolják, hogy „a cselekvést jelölő ige határozói igenévi alakba kerül, s egy olyan ige követi, mely általában részben vagy teljesen elveszítette eredeti jelentését. Az ige pár második tagja a ragozott igealak: ez veszi fel az idő- és módjeleket, emellett kifejezi a határozói igenév által jelölt cselekvés aspektusát, tehát tulajdonképpen segédigei (modifikátori) szerepet tölt be” (Horváth 2012: 91). Az udmurtban és a mariban elsősorban a ’fekszik’

és az 'áll' jelentésű ige használatos modifikátori szerepben, azonban előfordulnak az 'ül' testtartásigével képzett páros igék is, melyek az imperfektív aspektust kódolják (Horváth 2012: 96).

Annak megállapítása, hogy egy adott konstrukció páros ige-e vagy konverbumszerkezet (vagyis az alárendelés speciális formája, mely határozói igenévvel történik), nem minden esetben egyértelmű (ld. Horváth 2012: 92), ugyanis a páros igék tulajdonképpen a határozói igeneves szerkezetben beindult grammatikalizációs folyamat révén jönnek létre. A folyamat során a finit ige fokozatosan segédigévé válik, de egyes nyelvekben, például a manysi távoli rokonában, a kamasszban a grammatikalizáció nem állt meg a páros igék fokán, több segédige (köztük az 'ül', az 'áll' és a 'fekszik' alapjelentésű ige is) imperfektív aspektust jelölő affixummá vált (Klumpp 2005: 406). A grammatikalizáció jellege miatt a konverbumszerkezetek és a páros igék egy kontinuumon helyezkednek el, és az egyes segédigék a grammatikalizáció különböző fokain is állhatnak (ld. az udmurtban Horváth 2012: 10).

A világ nyelveiben megfigyelhető további grammatikalizációs irány, hogy a testtartásigék osztályozószavakká válnak, vagyis a nyelvekben a különböző testtartásigék is részt vesznek a főnevek csoportosításában, például az alapján, hogy az adott testnek milyen a formája (Newman 2004: 11). Emellett az 'ül' jelentésű ige az intranszitivitás kódolásában is részt vesz egyes nyelvekben, pl. az ausztráliai wardamanban az 'ül' igéből jött létre az intranszitivitást jelölő igei partikula (Newman 2004: 20).

Az eddigiekben bemutatott grammatikalizációs folyamatokon kívül az 'ül' testtartásigével kapcsolatban több, különböző nyelvben egyaránt megfigyelhető jelentésbővüléssel is számolhatunk. Ezek egyike, hogy az ige egyfajta inaktivitásra utaló jelentést vesz fel. Ez megtalálható az angolban (Newman 2004: 18–19) és a színjai hantiban is, ahol például az 'ül' jelentésű igével fejezik ki a csapda felállított, kifeszített állapotát, mintha az eszköz passzívan várná, hogy belesétáljon a zsákmány (Sipos 2018: 222–223). A magyarban is előfordul ilyen használat, pl. az *akkoriban állandóan otthon ültem, nem is találkoztam senkivel* mondatban az *ül* nem elsősorban a testtartást írja le, hanem a találkozással mint programmal szembeállítva 'inaktívan időt tölt, passzív' értelemben jelenik meg. Az 'ül' igének több nyelvben is kialakult 'él, marad' jelentése (Newman 2004: 12), mely részben folyamatosságot is kódol, valamint több nyelvben adatható a 'valamilyen állapotban van' jelentés is. Newman (2004: 19) ezt a szemantikai tartalmat az angolra vonatkozóan úgy írja le, hogy az adott tárgy/tárgyak 'megfelelő állapotban van(nak)' (pl.

the lipstick sits (nicely) inside the long tube made for it), Sipos ezt a színjai hantiban 'áll valahogyan, elrendeződik valahogyan' jelentésként határozta meg (Sipos 2018: 224–225).

Mivel a hanti közeli rokonságban van és areálisan is kapcsolatban áll a manysival, érdemes alaposabban áttekinteni e nyelv 'ül' jelentésű igéjének helyzetét is. Sipos (2009, 2018) a hanti színjai nyelvjárásában kutatta az 'ül' és 'áll' jelentésű testtartásigék viselkedését az élettelen alanyú lokatív mondatokban. Bár nem volt célja annak meghatározása, hogy a színjai melyik Ameka – Levinson-féle nyelvtipológiai csoportba tartozik, legalább négy olyan jelenséget sorolt fel, mely arra utal, hogy a színjai a kisszámú (három-öt) lokatív igét alkalmazó nyelvek közé sorolható. A színjai 1) alkalmaz olyan kopulát, melynek használatát nem befolyásolják az alanyként szereplő objektum térbeli tulajdonságai, 2) a nyelvben kvázikopulaként funkcionál többek között az 'ül', 'áll', 'fekszik', valamint a 'függ, lóg' jelentésű testtartásige is, illetve 3) a kvázikopulák közti választást az alany geometriai tulajdonságai befolyásolják (Sipos 2019: 302–303). Ezen felül megfigyelhető, hogy 4) a testtartásigéknek van kauzatív párjuk, melyeket a nyelvközösség meghatározott tulajdonsággal rendelkező 'tárgyak valahova helyezése' értelemben használ. Utóbbi feltétel ugyan csupán félig teljesül a színjaira, mivel Ameka és Levinson szerint gyakori, hogy e csoport nyelveiben a kauzatív igepáron kívül egy olyan 'ül' alapú ige is kialakul, mely ellentétes irányú, ablatívuszi mozgatóást kódol, ilyen azonban nem került adatolásra a színjaiban (Sipos 2019: 303).

Sipos (2018) korpuszvizsgálata során a színjai hanti 'ül' testtartásige hét jelentését adatolta (1. táblázat).

A Sipos által vizsgált korpusz anyagát közlő színjai beszélő azt is megjegyezte, hogy a talppal, lábakkal rendelkező tárgyak esetében is az 'ül' ige használatos (Sipos 2018: 227).

A színjai hantiban tehát az 'ül' testtartásigének több jelentése is ismert, ezek közül négy élettelen alanyok esetén használatos. Az ige kvázikopulás funkciója mutatja, hogy már megindult egy grammatikalizációs folyamat. Az 'ül' igével alkotott lokatív mondatokban az alanyok speciális térbeli tulajdonsággal rendelkeznek: nem csupán a magasságuk és a szélességük közti arány, hanem az egyensúlyi pont, illetve az alul szélesebb, felül keskenyebb forma is meghatározó lehet az igeválasztáskor. Ezt Sipos azzal hozta összefüggésbe, hogy a tradicionális hanti kultúrában ismeretlen volt a szék, az emberek a földön ültek, és így az ülő pozícióban lévő személyek a talaj közelében szélesebbnek tűnnek (Sipos

2018: 228). Az erős nyelvi és kulturális kapcsolatok miatt feltehetően a manysi testtartásigék használata hasonlóságot mutat a szintjai hantival.

1. táblázat: A szintjai hanti 'ül' testtartásige jelentései és az ezekkel előforduló alanyok tulajdonságai (Sipos 2018: 229 nyomán)

szójelentés	élőség	az alany egyéb speciális tulajdonságai
ül	ember	
van	élőlény	
lakik, él	élőlény	
vmilyen helyre tesz	élettelen	stabilan álló, kompakt, alapjához képest nem magas, terjedelmes alappal rendelkező tárgy vagy nagyobb objektum
vhol van	élettelen	élőlények testrésze is
mozdulatlanul van	élettelen	élőlények testrésze is
elrendeződik	(növény) /	
vhogyan	élettelen	

2.2. A manysi nyelv jellemzői és az 'ül' testtartásige

A manysi a finnugor nyelvcsalád ugor ágába tartozik, legközelebbi rokona a magyar és a hanti. Veszélyeztetett nyelv, beszélőinek száma mindössze 938 fő volt a 2010-es népszámlás szerint (Perepis 2010: 1), hajdani négy nagy nyelvjárása közül ma már csupán az északi tekinthető élőnek. A manysi igeragozás igen gazdag, az igealak kódolja az alany számát és személyét, valamint a cselekvés/történés idejét és módját. Az igéknek van alanyi és tárgyfüggő ragozási paradigmájuk, valamint ismert az aktív és passzív megkülönböztetés is. Az ige felvehet igekötőket, azonban ezek elhatárolása a határozóktól, határozószóktól és esetenként a partikuláktól nehézkes (Zsirai 1933: 48). Az igekötőrendszer legtöbb eleme jellegzetesen latívuszi formájú és jelentéstartalma (Zsirai 1933: 51), nem, vagy kevésbé aspektuális (Kiefer 1997: 332). Hangsúlyozandó, hogy a manysi aspektus- és akciómínőség-rendszeréről átfogó tanulmány még nem született, így például nincs tisztázva, hogy léteznek-e a nyelvben páros igék.¹ Azt tudjuk azonban, hogy az igeképzők sora kódol akciómi-

¹ A páros igék egyes nyelvek rendszerében jelentős szerepet játszanak (pl. az udmurtban az aspektus kifejezésének elsődleges eszközei), más nyelvekben azonban marginális szerepűek. Utóbbira példa a magyar, melyben van ugyan

nőséget (ld. pl. *-nt*: *mini* 'megy' > *minanti* 'mendegél', *-ltaχt*: *rōηχi* 'kiált' > *rōηχaltaχti*² 'kiáltásban tör ki, felkiált'), a folytonos aspektus kifejezése pedig gyakran az *akway* 'egyre, folyton, teljesen' partikulával történik. Az állítmányt leggyakrabban ige kódolja, de a manysiban minden személyben elterjedt a tisztán nominális állítmány, illetve a névszó + kopula szerkezet is (Riese 2001: 61). A kopula megjelenése jelöletlen esetben (jelen idő, kijelentő mód) opcionális, ez alól csupán a határozói állítmány jelent kivételt, ekkor használata kötelező minden személyben (Németh 2015). Kopulaként az *ōli* 'van, él, lakik' és az *ōsi* 'van' ige szolgál. Utóbbi ugyan ritkán fordul elő, de egyéb jelentése nem ismert, kizárólag kopulaként funkcionál (Klemm 1933: 390; Riese 2001: 61). Emellett a manysi pro-drop nyelv is, azaz az alanyt kódoló személyes névmási összetevő elhagyható (Riese 2001: 61). A szórendre szisztematikus kutatás még nem irányult, azonban elmondható, hogy a manysi mondatok többségénél igevégűséget tapasztalunk. Ez a sorrend azonban (a határozók, az alany és a tárgy sorrendjéhez hasonlóan) nem kizárólagos, bizonyos információszerkezeti esetben előfordul egyéb szórend is (ld. Rombangyjeva 1979: 69; B. Székely 1994: 39–41).

A manysiban három 'ül' jelentésű testtartásige ismeretes. A finnugor alapnyelvi *ūni* 'ül' ige ritkán használatos, ehelyett inkább két képzett formája jelenik meg: a legáltalánosabb 'ül' jelentésű testtartásige az *ūnli*, melynek *-l* eleme egy elhomályosult jelentésű gyakorító képző (Szabó 1904: 63). A szövegekben gyakran találkozni az *ūni* formailag kauzatív párjával, az *ūnti* 'leül' igével is. A tanulmányban ismertetett kutatás kizárólag az *ūnli* igére irányult.

A szótárak általában az *ūnli* testtartásigének három jelentését tüntetik fel: 1) 'ül', 2) 'áll', 3) 'lakik' (ld. pl. Balangyin – Vahruseva 1958: 129; Munkácsi – Kálmán 1986: 695; Kannisto et al. 1982: 30; Rombangyje-

néhány páros ige (pl. *sírva fakad*, Horváth 2012: 9), de ezek nem alkotnak rendszert, és képzésük nem produktív. Az bizonyos, hogy a páros igék, amennyiben léteznek a manysiban, a nyelvi rendszerben nem töltenek be olyan központi szerepet, mint az udmurtban.

² A tanulmányban Kálmán Béla latin betűs átírásának egyszerűsített formáját alkalmaztam: nem jelöltem külön karakterrel a manysiban csupán az [i] allofónjaként ismert veláris *i*-t, azonban ugyanezt a hangot *y* betűvel jelöltem az orosz szavakban (hiszen ott jelentésmegkülönböztető). Az egybe- és különírás tekintetében azonban nem Kálmán Bélát, hanem a cirill betűs eredeti szövegek gyakorlatát követtem.

va – Kuzakova 1982: 135; Szilasi Móric szójegyzékében további jelentéseket is felsorol: 4) 'él', 5) 'uralkodik', 6) 'ügy van (érintetlenül)' (Szilasi 1962: 149), az Artturi Kannisto gyűjtésén alapuló szótárban pedig felbukkan a 7) 'fekszik' jelentés is (Kannisto et al. 1982: 30). Látható tehát, hogy a manysi 'ül' ige jelentése a színjai hantiban található 'ül' igehez hasonlóan nem korlátozódik a testtartás kifejezésére, a manysi szótárak alapján a színjaihoz képest csupán az ige 'valamilyen helyre tesz', illetve az 'elrendeződik' jelentése nem ismert. A szótárak egyetértenek abban, hogy az ige 'áll' értelemben élettelen tárgyakkal kapcsolatban használatos, azt azonban eltérően definiálják, hogy mely tulajdonságokkal rendelkező tárgyak estében alkalmazható. A szerzők döntően a tárgy geometriai tulajdonságait jelölik meg: „ha a tárgy szélessége, ill. hossza nagyjából azonos a magasságával” (Munkácsi – Kálmán 1986: 695), vagy ha nagy kiterjedésű, széles (Balangyin – Vahruseva 1958: 129), lapos objektum, illetve ha több ponton érinti a földet (vagyis lábakon áll, pl. asztal; Rombangejeva – Kuzakova 1982: 135).

Az 'ül' jelentésű ige szócsaládjá számos elemet tartalmaz, jelen kutatás során csupán az *ūnli* alapigével foglalkoztam. Kiemelendő, hogy a világ nyelveiben (Ameka – Levinson 2007: 858–859), valamint a színjai hantiban (Sipos 2019: 303) tett megfigyelésekkel összhangban a manysiban is találni az 'ül' jelentésű igével kapcsolatos származékokat, melyek 'valahova tesz' értelműek. Az *ūnli* igének több kauzatív képzővel (-*t*) ellátott származéka létezik, ezek közül az *ūnti* 'leül, lenyugszik (nap), ellik, keletkezik, leülepedik' jelentésében legfeljebb átvitt értelemben jelenik meg 'valahova helyez' mozzanat. Legalább két másik származék azonban kifejezetten hordozza ezt a jelentésmozzanatot: *ūntti* 'helyez, ültet, épít, alapít, ellik, állít', illetve az *ūnləpti* 'tart, ültet, kifeszít'. A színjai hantihoz hasonlóan azonban a manysiban sem találni olyan 'ül' igével összefüggő képzős alakot, melynek jelentése 'ülő helyzetből kimozdít' lenne (Sipos 2019: 303).

Mivel a manysiban sem általánosságban a testtartásigéket, sem speciálisan az 'ül' jelentésű igét nem vizsgálták még, a tanulmányban ismertett kutatás csupán az *ūnli* ige jelentéseinek feltárására irányult. A célom az volt, hogy a vizsgálat eredményei alapján olyan hipotéziseket alkothassunk az ige használatával kapcsolatban, melyeket a későbbiekben adatközlők bevonásával készült elicitációs kutatáskor kiindulópontként lehet használni. Ennek érdekében egy korpuszvizsgálat során kerestem az ige jelenleg használatos jelentéseit, valamint azokat a formai és sze-

mantikai jegyeket, melyek esetén az ige egy adott jelentésben felbukkan. Három hipotézisem volt:

1. Az északi manysi *ūnli* ige megindult a grammatikalizáció útján, az ige a szótárakban szereplő 'áll' és 'fekszik' jelentésben tulajdonképpen kvázikopula funkciót tölt be.³

2. Az ige különböző jelentései különböző tulajdonságú alanytípusokkal jelennek meg.

3. A stílus hatással van az ige kvázikopula funkciót betöltő megjelenéseire: az újságcikkekben nagyobb szerepet kap a valódi kopula használatának elkerülése, mint a mesékben, így a kopula helyett a szerzők nagyobb arányban választják a kvázikopulás konstrukciót, mint a létigészet. Ezt arra alapoztam, hogy például a magyarban is megfigyelhető, hogy a lokatív mondatokban megjelenő testtartásigék kifejezetten jellemzőek a formálisabb stílusokra (vö. pl. *Fajsz a Duna bal partján fekszik* vs. *Fajsz a Duna bal partján van*).

3. A kutatás ismertetése

Mivel az elérhető szótárak és nyelvtanok példái többnyire a klasszikus, 19. századi gyűjtéseken alapulnak (és így a jelenlegi nyelvállapot vizsgálatára csak korlátozottan alkalmasak), az ige jelentéseinek azonosításához nem ezeket használtam, hanem korpuszvizsgálatot végeztem. A komplexebb kép érdekében három különböző írásbeli stílusrétegből, illetve szóban elhangzott közlések szövegeiből is összeállítottam alkorpuszokat, ezek mérete azonban nagyságrendileg eltérő volt. A manysit csupán a 20. század első évtizedeitől tarthatjuk írásbeliséggel rendelkező nyelvnek, de az első írásrendszer (és a nagyjából sztenderdizált nyelvi norma) megalkotása után is több jelentős változtatás, kiegészítés (pl. mellékjeles cirill betűk bevezetése stb.) történt a helyesírásban, ami időnként még a szinkrón vizsgálatokat is megnehezíti. Ráadásul annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedekben sok szöveget publikáltak manysiul, még most sem áll rendelkezésre nagy mennyiségű nyelvi anyag. A vizsgálatban szereplő stílusrétegek kiválasztásában ezért elsődleges szempont volt, hogy lehessen vizsgálni belőle legalább 4000 tokennyi szöveget. Az alkorpu-

³ Vagyis hipotézisem szerint a szótárakban feltüntetett 'áll' és 'fekszik' jelentés félrevezető, és felvételükre azért került sor, mert az *ūnli* kvázikopula szerepben mind a magyarra, mind a németre és az oroszra testtartásigével fordítható le.

szok méretének eltérései miatt csupán kettő nyelvezete vethető össze érdemben, a másik két stílusrétegből származó anyag csupán arra elegendő, hogy bizonyos jelentések előfordulását adatoljuk bennük.

3.1. Az anyag és az adatközlők

A vizsgált szövegek két nyelvi formából származtak: írott anyagokból és beszédből. Bár a beszélt és az írott szövegek között nem csupán stílusbeli különbségek állnak fenn, a kutatás során a beszélt szövegeket egyetlen, külön stílusként kezeltem annak ellenére is, hogy monológokból és dialógusokból származtak közel fele-fele arányban. Ezen szövegek többségét 2014-ben gyűjtöttem Anasztaszia Szajpasevával közösen Hanti-Manszijszkban és manysik által is lakott falvakban (ld. Németh 2018). Ezen kívül felhasználtam Szalkai Zoltán két eddig publikálatlan, 2010-ben a szibériai Anyajeva faluban rögzített felvételének részleteit is. A vizsgált monológokban az adatközlők oroszul elhangzott kérdésekre válaszoltak manysiuul (legalább kétperces terjedelemben), míg a dialógusok során két-három manysi anyanyelvű beszélgetett (8-30 perc terjedelemben). Összességében 13 adatközlő körülbelül 150 percnyi felvételét (14 093 token) vizsgáltam. A szövegek témája többnyire az adatközlők élettörténete, hétköznapi tevékenységei, a közös ismerősök hogyléte volt. A hanganyagokat a manysi anyanyelvű Szvetlana Gyinyiszlamova és Valentyina Ivanova jegyezte le 2016-ban, a vizsgálat során a lejegyzések általam pontosított változatát használtam.

Az írott szövegek három stílusrétegből származtak: újságcikkekből, népmesékből és versekből. Az újságcikkekből álló alkorpusz volt a legnagyobb, a teljes korpusz tokenjeinek mintegy 89,6%-át tette ki (520 220 token). A szövegek forrásául a Lūima Sēripos (az egyetlen manysi nyelvű újság) 2014–2016 közt megjelent számai szolgáltak. A cikkek témái többnyire közéleti és manysispecifikus kulturális hírek, manysi emberek élettörténetei és velük készült riportok voltak (az újságban megjelenő verseket és meséket a megfelelő stílusréteghez számoltam). Az újságban nevesített szerzők száma 47 volt.

A kutatás során használt mesékből álló alkorpusz volt a második legterjedelmesebb, azonban így is nagyságrendileg kisebb volt, mint a publicisztikai szövegeké, a teljes vizsgált nyelvi anyag kb. 7%-át tette ki (40 799 token). A szövegek öt kiadványból, valamint a Lūima Sēriposból származtak (ld. 2. táblázat).

2. táblázat: A vizsgálat korpuszának főbb jellemzői⁴

stílus	forrás	szövegek keletkezése	adatközlők száma (fő)	szövegek száma (db)	tokenek száma (db)
beszéd	Szalkai (2010)	2010	2	5	3 033
	Németh – Szajpaseva (2014)	2014	11	16	11 060
újság	Lūima Sēripos (2014–16)	2014–2016	47	1080	520 220
	Popova (2001)	1994	1	9	4 929
mese	Ivanova (2004)	1999–2002	5	20	3 436
	Geraszimova – Gyinyiszlamova (2012)	1994–2002	4	9	6 400
	Geraszimova – Gyinyiszlamova (2015)	1994–2002	6	13	11 863
	Hromova (2004)	~2000	11	14	4 609
	Lūima Sēripos (2014–16)	2014–2016	8	19	9 562
vers	Akbas (2006)		3	21	650
	Gyinyiszlamova (2008)	~2004	1	17	3 282
	Lūima Sēripos (2014–16)	2014–2016	10	19	1 818
beszéd		2010–2014	13	21	14 093
újságcikk		2014–2016	47	1080	520 220
mese		1994–2016	22	84	40 799
vers		~2004–2016	14	57	5 750
teljes korpusz:		1994–2016	71	1242	580 862

A források összes prózai formájú meséjét vizsgáltam. A meséket közlő informánsok száma 22 volt.

A legkisebb alkorpuszt versek alkották. Mivel eddig igen kevés manyisi irodalmi alkotás került publikálásra, ebből a stílusrétegből mind-

⁴ Mivel egyes adatközlőktől több, különböző stílusrétegekbe tartozó szöveget is vizsgáltam, a kutatásban résztvevő beszélők összesített száma kisebb, mint a stílusoknál megadott számok összessége.

össze kb. 5750 tokennyi szöveget vizsgálhattam. A költemények 14 szerzőtől származtak.

A nyelvi anyagok 1994 és 2016 között születtek.

3.2. A kutatás menete

Az anyaggyűjtés során két forrás kivételével (Hromova 2004; Gyinyislamova 2008) a kiadványok .pdf vagy .docx kiterjesztésű verziójában automatikus keresést hajtottam végre. A forrás írásrendszerétől függően az ige tövégi magánhangzó nélküli alakja (*γ̄нл* vagy *γнл*) szolgált keresőszóként. A fennmaradó kiadványokat manuálisan néztem végig, ezeknek ugyanis nem állt rendelkezésemre szoftveresen kereshető verziója. Az *ūnli* előfordulásai közül kigyűjtöttem minden olyan példamondatot, ahol az ige vagy annak képzővel ellátott változata finit formában és nem tagadó mondatban szerepelt. A kigyűjtött példákat öt szempont szerint címkéztem.

1) Annotáltam **az ige formáját** (alanyi vagy tárgyfüggő ragozás; aktív vagy passzív igenem; képzők).

2) Címkéztem **az alany tulajdonságait**: a jelentését, az [+/- élő] attribútumát (ember, egyéb élőlény, élettelen), illetve a szófaját. Ennek során megkülönböztettem a névmással, illetve a zéró anaforával kifejezett alanyokat a minden egyéb névszóval (vagy NP-vel) kódoltaktól. Elsősorban a szófaj alapján alkottam hipotézist arról, hogy egy jelentés megjelenhet-e olyan alannal, mely folytatólagos a diskurzusban (vagyis kódolható-e zéró vagy névmási anaforával). E szempont azonban további vizsgálatokat igényel, a jelen kutatás eredményei csupán annak adatolására elegendőek, ha bizonyos jelentések esetén megjelenhet diskurzusfolytonos alany.

3) Meghatároztam az *ūnli* **önálló állítmányi, modifikátori, illetve kvázikopula típusú** előfordulását. Az önálló állítmányi szerepben megkülönböztettem a konverbumszerkezeteket, a halmozott állítmányban való megjelenést (ld. 1. példa: 'beszélgetnek, üldögélnek'), valamint az egyéb önálló állítmányi szerepet.⁵

⁵ Mivel a tanulmány szempontjából a szóalakok szegmentálása szükségtelen, ezért a példamondatok glosszázása során a kötött morfémák jelentését ponttal elválasztva jelöltem.

- (1) *Taw ań Sveta āyitə jut ōli,*
 pro(3SG) most Szveta lány.POS(SG.3SG) -vAl van.PRS.3SG
mān moś potramasuw, ūnlaxōlsuw.
 pro(1PL) kissé beszélget.PST.1PL üldögél.PST.1PL
 'Ő most Szveta lányával él, kicsit beszélgettünk, üldögéltünk.'
 (R.S., LS 2015 no. 12: 13)

A konverbumszerkezet külön jelölésére azért volt szükség, mert vizsgáltam, hogy a példákban előfordul-e a határozói igeneves szerkezetek párosígeszerű használata, vagyis ahol az ige jelentésén felül vagy e helyett egyéb jelentéstartalmat is kódol: valamilyen aspektust és/vagy akcióminőséget. Konverbumszerkezetnek címkéztem az előfordulást, ha a kontextus figyelembevételével sem azonosítottam pluszjelentést (ld. 2. példa), ellenkező esetben modifikátornak jelöltem. A 3. példában egy háromnapos program leírásakor a szerző azt fejezte ki, hogy a résztvevők az egész első napot arra használták, hogy beszélgessenek, elmondják egymásnak a tapasztalataikat, vagyis a testtartásige nem elsősorban a beszélgetés körülményeit (ülve zajlott), hanem annak hosszan tartó, folyamatos voltát kódolta, így modifikátornak értelmeztem. Ahogyan az egyéb nyelvek páros igéinél is megfigyelhető (ld. Horváth 2012: 92), egyes példák esetében gyakran nem állapítható meg egyértelműen, hogy a két típusú használat közül melyik valósul meg, illetve mennyire vesz részt a testtartásige alapjelentése a konstrukció jelentésében.

- (2) *Sayla jorxašlim ta ūnlaxōli.*
 karó farag.CVB PTC üldögél.PRS.3SG
 'Karót farigcsálva üldögél.'
 (H.P., Popova 2001: 28)
- (3) *Ōwəl xōtalt tān nas potrərtim ūnlaxōlsət,*
 első nap.LOC pro(3PL) csak beszélget.CVB üldögél.PST.3PL
 'Első nap csak hosszasan beszélgették, [...]'
 (V.V., LS 2016 no. 20: 10)

A kvázikopulaként való előfordulásokat is több csoportba osztottam. Külön jelöltem az egzisztenciális és a lokatív mondatokat, valamint az egyéb kopulás előfordulásokat. Akkor tekintettem lokatív mondatnak egy előfordulást, ha az egy olyan alany helyét jelölte ki, mely határozott, specifikus, topikális volt abban az értelemben, hogy az adott referencia már korábban bevezetett, folytonos volt a szövegvilágban. Ha a mondat

egy határozatlan alany létét állította, egzisztenciális szerkezetnek címkéztem, minden más esetben további kategorizáció nélkül kvázikopolánnak jelöltem.

4) Annotáltam az *ūnli* adott **mondatban megjelenő jelentését** is. A címkézés során a világ nyelveiben és kifejezetten a színjai hantiban megfigyelhető, valamint a manysi szótárakban fellelhető jelentésekből indultam ki, azonban az eljárás során szükség volt a lista bővítésére. Emiatt a teljes anyag annotálása után ismételten ellenőriztem a megítéléseimet. Az élő alanyok esetében gyakran fordult elő, hogy még a kontextus segítségével sem tudtam egyértelműen megállapítani, hogy az ige az adott mondatban 'ül' vagy egyéb jelentésben szerepel, illetve, hogy melyik jelentéstartalom az elsődleges: a 4. példában a testtartásige kifejezheti az ülő pozíciót is, de valószínűbbnek tartottam, hogy a mondat elsősorban a lány otthon tartózkodását jelenti, esetleg azzal együtt, hogy éppen inaktívan tölti az időt.

- (4) *Akwmatērt joxtiste, āyite*
 egyszerre érkezik.PST.OBJ(SG).3SG lány.POS(SG.3SG)
ūnli, šowalt takem ti pūte pājtaxti.
 ül.PRS.3SG csuval.LOC úgy PTC fazék.POS(SG.3SG) fő.PRS.3SG
 'Egyszer csak hazaér, a lánya [otthon] van/ül, a csuvalon [a sátor közepén lévő nyitott tűzhelyen] már fő a fazék.'

(A.A., LS 2014 no. 21: 15)

Az ilyen esetekben anyanyelvi kompetencia nélkül nem hozható egyértelmű döntés, azonban úgy véltem, hogy ezek a nehezen kategorizálható esetek nagyon is informálhatnak az *ūnli* metaforizációjának irányairól. Emiatt az ilyen előfordulásokat a két potenciális jelentés együttesével kódoltam oly módon, hogy az általam elsődlegesnek vélt jelentést tüntettem fel először, a 4. példa így [van/ül] kódot kapott.

5) Annotáltam azt is, hogy az *ūnli* előtti és utáni három-három, finit igealakot tartalmazó mondaton belül **előfordult-e a létige** vagy az abból képzett bármilyen igenév. Az adatgyűjtés során ugyanis felmerült, hogy az újságcikkek esetében a szóismétlés elkerülésére irányuló törekvés befolyásolhatja az *ūnli* alkalmazását. Amennyiben ez a kérdés nem volt értelmezhető, mert az adott előfordulás a szöveg első vagy utolsó mondata volt, illetve ha egy képhez tartozó, egymondatos szövegben szerepelt, külön jelöltem.

Az annotálást Excelben végeztem, az adatokat Python3 programnyelven írt szkriptekkel összesítettem. A tanulmányban szereplő ábrák Excellel készültek.

4. Eredmények

4.1. A korpusz jellemzői és az *ünli* előfordulása a teljes anyagban

A korpuszban 324 darab finit alakú, nem tagadó mondatban szereplő *ünli* ige fordult elő. A beszédben tizenhárom darab (az összes előfordulás 4%-a), a versekben hét darab (2,2%) előfordulást adatoltam. Az összes példa 60,2%-a (195 db) az újságcikkekben, 33,6%-a (109 db) a mesékben jelent meg, vagyis az ige előfordulása gyakoribb volt a mesékben, mint az újságcikkekben, hiszen annak ellenére, hogy a mesék csupán a teljes korpusz tokenjeinek kb. 7%-át tették ki (szemben az újságcikkekben megfigyelhető 89,6%-kal), az *ünli* összes előfordulásának harmada ezekből származott.

A példamondatok 39 beszélőtől származtak, közülük tizenegyen produkáltak tíznél több előfordulást (a legtöbbet R. S. alkalmazta, tőle 41 példát adatoltam), 12-en pedig csupán egy-egy példával szolgáltak. A példák 50%-a hat adatközlőtől származott, valamint nyolc olyan személy is volt, aki különböző stílusokban is használt *ünli* igét.

A manysiban rendkívül elterjedt a passzív szerkezet, illetve az intranszitiv igéket is lehet tárgyfüggően ragozni (ld. Skribnik 2001: 226), mivel ezek a szerkezetek elsősorban az összetevők információszerkezeti státuszával (topik funkciójával) állnak összefüggésben (Kulonen 1989: 287; Skribnik 2001: 235; a keleti manysiban Virtanen 2015: 37–40). Ennek ellenére a korpuszban szereplő összes példamondat igealakja aktív ige-nemű és alanyi ragozású volt, valamint nem jelent meg igekötős igealak sem. Azokban az esetekben, ahol az alany tokenszerűen realizálódott, két kivétellel SV szórendet adatoltam.

Az *ünli* előfordulásainak 19,4%-a (63 db) igeképzős alak volt. Két képző jelent meg: a *-χōl* (47 db) és az *-nt* (16 db). Az *-nt* egy gyakorító képző (Kálmán 1976: 116), mely a cselekvés ismétlődése mellett jelentheti a cselekvés huzamosabb voltát, illetve kezdetét is (Szabó 1904: 68). Emellett a többi manysi gyakorító képzőhöz hasonlóan akkor is használható, ha az igenek több alanya van, akik mind külön-külön részt vesznek a cselekvésben (Szabó 1904: 63), a korpuszban is gyakrabban bukkant fel kettes vagy többes számú alanyok esetében (11 db), mint egyes számú mellett (öt db). Az *-nt* duratív jelentése a manysi mára kihalt nyelvjá-

rásában, a tavdaiban olyan erős volt, hogy a képző a jelen idő egyik jelölőjévé vált (Szabó 1904: 62). A *-χōl* egy az *-nt*-nél ritkábban megjelenő és kisebb produktivitású igeképző (a jelen kutatás során vizsgált újságnyelvi korpuszban például kizárólag az *ūnli* és a *l'ūli* 'áll' igével szerepelt) és a példák alapján szintén duratív-deminutív akcióminőséget kódol (*ūnlaχōli* 'üldögél', *l'ūlaχōli* 'álldogál'), illetve gyakori volt nem egyes számú alanyok mellett (du/pl: 33 db, sg: 14 db). A korpuszban mennyiségileg is több *-χōl* képzős igealak fordult elő, mint *-nt*-vel ellátott, de több beszélő is használta. Annak ellenére, hogy az *ūnlaχōli* összes előfordulásának alig kevesebb mint felét egyetlen beszélő produkálta (R. S.: 20 db), összesen 15 beszélőnél adatoltam, míg az *ūnlanti* alakot öt adatközlőnél találtam meg, vagyis egyik képző sem köthető egyetlen beszélő idiolektusához (bár az megmutatkozik, hogy R. S. nyelvhasználatára jellemzőbb, mint a többiekére, egyéni különbségek tehát kimutathatók). A képzős alakok döntő többsége (89%-a, 56 db) az újságcikkekben realizálódott. Mindkét képző leggyakrabban az újságcikkekben volt adatható, az *-nt* ezen felül csupán a mesékben (két db), a *-χōl* pedig a mesékben (négy db) és a beszédben (egy db) jelent meg.

Az *ūnli* alanya legtöbbször ember (55,3%, 179 db) volt, de mintegy 39,2%-ban (127 esetben) élettelen objektumok is előfordultak. Egyéb élőlényt kódoló alany mindössze 18 alkalommal (5,5%) jelent meg. A leggyakrabban NP kódolta az alanyt (199 db), de gyakori volt a zéró anafora (83 db), illetve névmási anaforák (42 db) is adathatóak voltak. Összesen 29 különböző élettelen objektum szolgált alanyként a példákban, ezek közül kifejezetten gyakori volt a HÁZ (49 előfordulás) és a FALU (42 db), a többi tárgy csupán egy-négy alkalommal jelent meg a példákban. Az *ūnli* alanyaként felbukkanó objektumokat a 3. táblázatban összesített szemantikai csoportokba soroltam.

3. táblázat: Az *ūnli* testtartásige élettelen alanyai és ezek előfordulása a stílusrétegekben

jelentéscsoport	előfordulás	újságcikk	mese	beszéd	vers
településtípus	FALU, VÁROS	x			
épülettípus	HÁZ, ERDEI HÁZ, SZÁLLODA, ISTÁLLÓ, BÁLVÁNYHÁZ, LAKHELY/FÉSZEK	x	x	x	x
természeti képződmény	HEGY, VÍZÁLLÁS	x			
lábbal, talppal rendelkező objektum	ASZTAL, AUTÓ, SÍTALP	x	x		
tartályszerű forma	CSÉSZE, CSÉSZE- DOBOZ, EDÉNY, NYÍRHÉJ EDÉNY, ZSÁK, BÖLCSŐ, RUHANEMŰ, HÁLÓ + ÉPÜLETTÍPUSOK, CSÓNAK, AUTÓ ⁶	x	x	x	
közlekedési eszköz	CSÓNAK + AUTÓ, SÍTALP	x	x		
testrész	FEJ, (KACSA)TOLL, (KACSA)CSONT		x		
megszámálhatóatlan tömegű objektum	HALOM, ZSÍR + VÍZÁLLÁS	csak [+élő] NÉP	x		
intézmény	ISKOLA	x			
egyéb	FADARAB, GYEREKIÁTÉK		x		

4.2. Az ige jelentései

A korpuszban realizálódott *ūnli* testtartásigét tartalmazó mondatokban hat jelentést adatoltam (4. táblázat). Ahogy a korábbiakban bemutattam, az annotálás során külön jelöltem az egyes jelentések „határterületeit”, vagyis amikor nem tudtam egyértelműen eldönteni, hogy két potenciális

⁶ Mivel a táblázatban felsorolt jelentéscsoportok nem zárják ki egymást, dőlt betűvel szerepelnek azok az előfordulások, melyeket más jelentéscsoportnál is szerepeltettem.

jelentés közül melyik jelent meg. Ezekben az esetekben tulajdonképpen nem két jelentés közti döntéshelyzet állt fenn, hanem a kontextusban két jelentéskomponens is jelen volt. Ezeknél az előfordulásoknál mindkét jelentést annotáltam, azonban elsőként a kontextus alapján általam dominánsabbnak tartott jelentést adtam meg (pl. van/ül, ül/van, ül+inaktív, inaktív+ül).

4. táblázat: Az *ünli* ige jelentései és előfordulási arányuk a korpusz összes példája alapján

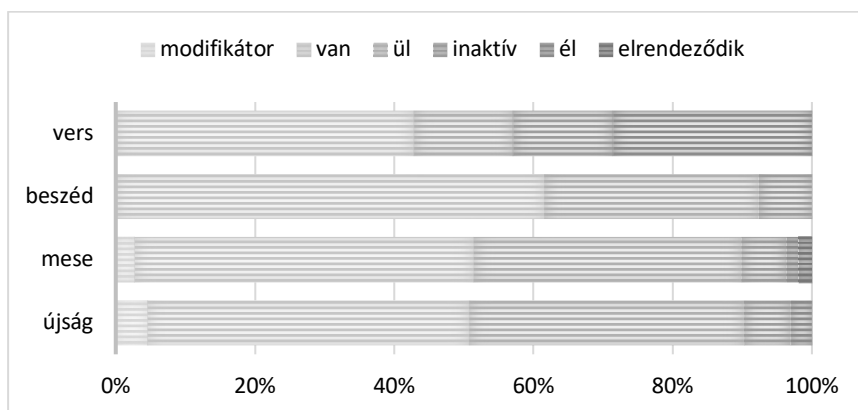
állítvány típusa	jelentés	külön jelölt alcsoport	előfordulás alcsoportonként (db)	alcsoportok előfordulása az összes példában (%)	előfordulás (db)	jelentés előfordulása az összes példában (%)
modifikátor	modifikátor		12	3,7	12	3,7
kvázikopula	van	van	132	40,7	154	47,5
		van/ül	22	6,8		
önálló állítvány	ül	ül/van	14	4,3	124	38,3
		ül	60	18,5		
		ül+időt tölt	37	11,4		
		ül+inaktív	13	4,0		
	inaktívan, passzívan van	inaktív+ül	6	1,9	22	6,8
		inaktív	16	4,9		
	él		10	3,1	10	3,1
	elrendeződik		2	0,6	2	0,6
összesen			324			

Ahogy a 4. táblázatban látható, külön jelöltem azokat az eseteket is, amikor a példában egyértelmű volt az 'ül' jelentés, emellett viszont megjelent egy plusz jelentéstartalom is: 'valakivel/valamivel eltölt valamennyi időt' (ld. 5. példa).

Az alkorpuszok közül pusztán az újságcikkek és a mesék voltak öszszevethetőek, ezekben a vizsgált ige különböző jelentései körülbelül azonos arányban bukkantak fel (a ritkább jelentések kivételével, ezek arányainak megállapításához azonban nem volt elegendő adat, ld. 1. ábra).

- (5) ...*tot māńsi χōtpat jot wāšintaxtəylēyam, akwjot*
 ott manysi valaki.PL -vAl egymást látja.PRS.1PL együtt
ūnlaχōlēw, potramēw, pēs pora ōlupsa
 üldögél.PRS.1PL beszélget.PRS.1PL régi idő élet
kāstalilūw.
 megemlékezik.PRS.3PL

'...ott a manysikkal találkozunk, együtt üldögélünk, beszélgetünk, emlékezünk a régi idők életére.'
 (R.S. LS 2016 no. 20: 13)

1. ábra: Az *ünli* ige különböző jelentéseinek aránya az egyes alkorpuszokban⁷

Kiemelendő, hogy amellett, hogy a korpusz példáiban a leggyakrabban a 'van' jelentést adatoltam, az előfordulások többségében (51,2%-ában) az *ünli* segédigei funkcióban jelent meg

4.2.1. Az 'ül' jelentés

A vizsgált ige testtartásra utaló használata volt a második leggyakoribb a korpusz példái között, ezen előfordulások közel fele (48,4%) csupán testtartást fejezett ki. Ezen felül nagyjából ugyanakkora arányban olyan mondat is megjelent, melyben az *ünli* a 'van' (14 db) vagy az 'inaktív,

⁷ A számításakor a „vegyes” jelentésű példákat (pl. 'ül/van', 'van/ül') ahhoz a jelentéshez számoltam, amelyik jelenlétét erősebbnek ítélt meg (vagyis az 'ül/van' példákat az 'ül' jelentéshez, a 'van/ül' példákat a 'van' jelentéshez).

passzív' (13 db) jelentéstartalmat is kódolta, ezek a példák minden esetben a tág kontextus segítségével voltak értelmezhetőek. Az előfordulások 29,8%-a emellett a korábban említett 'időt tölt valakivel/valamivel' kontextusban jelent meg. Ezekben az esetekben a vizsgált ige többnyire halmazott állítmány tagjaként volt megfigyelhető, de előfordult egyszerű állítmányi funkcióban is (6. példa). Az 6. példában a beszélő arról számol be, hogy az egyetemre kerülve frusztrálta, hogy nem elég magas az orosz nyelvi kompetenciája, ezért a könyvtárban olvasott és tanult, hogy behozza a lemaradását. Az ige a könyvtárban felvett testtartást fejezi ki, de a mondatban határozóval és gyakorító igeképzővel is kifejeződik a cselekvés huzamosabb volta.

- (6) *Tot saka sāw tam'e nēpak lowiñtan kolt*
 ott nagyon sok ilyen könyv olvas.PTCP(PRS) ház.LOC

ūnlaχōlsum.

üldögél.PST.1SG

'Ott [az egyetemi évek alatt] nagyon sokat voltam a könyvtárban.'

(M.T., Németh – Szajpaseva 2014)

Az 'időt tölt' jelentéssel kiegészült esetek azon részében, melyben halmazott állítmány szerepelt, gyakran ugyanaz a frazeológiai egység volt megtalálható: az 'ül/üldögél' mellett a 'beszélget' is állandó elem volt (ld. 5. példa). Az ezekben a mondatban megkonstruált jelenetek folyamatosak és relatíve hosszan tartóak voltak. Volt olyan adatközlő (R.S.), aki igen gyakran használta, a példáinak 42%-a (mintegy 17 előfordulás) ilyen értelmű volt, de mellette 14 egyéb adatközlőnél is adatoltam, vagyis nem csupán egy idiolektusra volt jellemző.

A testtartást jelentő ige alanyai többnyire emberek voltak, kilenc esetben azonban állatok vagy mitikus lények is megjelentek. Az alanyok között megfigyelhető volt diskurzusfolytonos (zéró vagy személyes névmási anaforával kódolt), valamint újonnan a szövegvilágba bevezetett entitás is.

Az *ūnli* testtartást kifejező példáiban adatoltam a korpuszban megfigyelhető igeképzős alakok mintegy 73%-át (46 db), vagyis erre a jelentésre volt a legjellemzőbb a képzők megjelenése. Kifejezetten gyakori volt az 'ül+időt tölt' alcsoport előfordulásaiban, ahol 27 képzős és tíz képző nélküli példát találtam. Ahogy a 4.2. fejezetben ismertettem, mind a *-χōl*, mind az *-nt* képző általában duratív-deminutív akcióminőséget kódol, azonban több alany esetében jelentheti azt is, hogy mindannyian egyenként kiveszik a részüket a cselekvésből. Az 'ül+időt tölt' jelentésű

példákra jellemző volt a többes számú alany, így a képzők megjelenésében ez is szerepet játszhatott.

4.2.2. Az 'él' jelentés

A létigéhez hasonlóan az *ūnli* igének is van 'él, lakik' jelentése, ezt a korpuszban tíz alkalommal adatoltam. Ebben az értelemben emberi (7. példa) és állati alanyokkal (8. példa) is előfordult. A 7. példa egy mese utolsó mondataként szolgált, és a magyar *boldogan élt, míg meg nem halt* frazeológiai egységhez hasonlóan a karakter további definiálatlan, de alapvetően sikeres boldogulását jelentette. A 8. példamondat egyben arra is példa, hogy bár az ige az 'él' jelentésben elsősorban diskurzusfolytonos alanyokkal szerepelt, időnként újonnan bevezetett alannyal is megjelent.

(7) *Taw ōs ākwtasīrəl liləḡəy aḡmus ta ūnli.*
 PRO(3SG) még ugyanúgy élő.TRL mostanáig PTC ül.prs.3sg
 'Még ma is ugyanúgy éldegél.' (K. P., Ivanova 2004: 29)

(8) *Jāniy tūr koṭ'əlt sāt sort ūnləḡət.*
 nagy tó közép.LOC száz csuka ül.PRS.3PL
 'A nagy tó közepén száz csuka él.'

(S. D., Geraszimova – Gyinyiszlamova 2015: 70)

Az ige 'él' jelentésben három stílusrétegben is megjelent (újságcikk: hat db, mese: két db, vers: két db). Az újságcikkies előfordulások mindegyikének közeli kontextusában legalább egy, de inkább több létige is felbukkant, a mesékben és versekben azonban egy ilyen alkalom sem volt, ezen előfordulások közelében nem volt adatolható létige.

Ebben a jelentésben nem találtam igeképzős alakot.

4.2.3. Az 'inaktív, passzív állapotban van' jelentés

Az *ūnli* harmadik legtöbbet adatolt jelentése az alany valamilyen szempontból inaktív, passzív voltát fejezte ki. Ezt a jelentést 22 esetben azonosítottam, mind a négy stílusban találtam rá példát mintegy 13 különböző beszélőnél. Fontos hangsúlyozni, hogy ilyenkor az ige nem azt kódolta, hogy az alany nem csinál semmit, csak azt, hogy például kereső tevékenységet nem végez, mivel munkanélküli (ld. 9. példa) vagy otthon van a gyerekekkel. Tipikus volt az alkoholizmus miatt kialakult passzivitás kifejezése is (10. példa).

- (9) *Xūl ališlan brigada ōs sāw ōlas, tup*
 hal öl.PTCP(PRS) csapat is sok van.PST.3SG csak

sawəŋ χōtpa rūpatatāl ūnləs.
 szegény valaki munka.PRV ül.PST.3SG

'Halászó csapat is sok volt, de szegényeknek [télen] nem volt munkájuk.'

(M. N., LS 2014 no. 22: 11)

- (10) *Akw āyiriškwe šāňaye- āšaye wina*
 egy lány.DIM anya.POS(DU.3SG)- apa.POS(DU.3SG) alkohol

ajim jun ūnləsət,
 iszik.CVB otthon ül.PST.3PL

'Egy szegény kislánykának a szülei folyton alkoholizálva otthon voltak.'

(H.V., LS 2016 no. 13: 3)

A 22 előfordulásból hat olyan volt, ahol a 'inaktív/ül' címkét használtam. Ezekben az esetekben az inaktivitás ülő testhelyzetben történt, de úgy ítélt meg, hogy az inaktivitás dominánsabban megjelenő elem volt. A 11. példában a főszereplő karakter egy híd alatt rejtőzve kihallgatta, ahogy egy menkw (emberevő mitikus alak) két társának (egy hollónak és egy kutyának) arról büszkélkedik, hogy nála erősebb ember még nem született. Erre feldühödött, kibújt a rejtékhelyéről, és megszólította a menkwet. Vagyis a fiú kezdetben ahelyett, hogy felfedte volna magát, inaktív maradt, tovább rejtőzött (ezt fejezte ki az *ūnli*), csak azután cselekedett, miután dühbe gurult. Ezt az értelmezést alátámasztja a szöveghez tartozó, az azonos kiadványban megjelent orosz fordítás is, amelyben nem szerepelt testtartásige, helyette 'hallgat' állt (*A он слушав*, Geraszimova – Gyinyiszlamova 2015: 9).

- (11) *Taw taj ta ūnli, toχ ań*
 PRO(3SG) csakugyan PTR ül.PRS.3SG így most

akwite lāwəs, akwmat nōχ ta
 egyik.POS(SG.3SG) mond.PST.3SG egyszer fel PTC

nēylapas, lāwi:
 megjelenik.PST.3SG mond.PRS.3SG

'Ő (a fiú) csak ül, hallgatózik, de amikor az egyik (a menkw) ezt mondja, előbújik és azt mondja.'

(A.V., Geraszimova – Gyinyiszlamova 2015: 8)

Az *ūnli* 'inaktívan van' jelentésben négy esetben élettelen alannyal is megjelent (12. példa), azonban az emberi alanyok jóval gyakoribbak voltak (18 db).

- (12) *Bizńescentræt ań sāwsir kompańijat rūpitan*
üzletközpont.LOC most sokféle vállalat.PL dolgozik.PTCP(PRS)
kolanəl ōlēγət, gost'ńnica taj tātłəγ ta
ház.POS(PL.3PL) van.PRS.3PL szálloda az üres.TRL PTC
ūnli.
ül.PRS.3SG

'Az üzletközpontban most sok vállalatnak lett irodája, ezért a szálloda bizonyon üresen áll.'
(M.T., LS 2016 no. 2: 3)

Az 'inaktívan van' jelentés megjelent folytonos és frissen bevezetett alanyok mellett is, illetve öt esetben igeképzővel is előfordult (13. példa). Az, hogy miben különböznek a képzővel ellátott és a képző nélküli példák (vö. 10. példa), további vizsgálatokat igényel, jelen kutatás során nem sikerült azonosítanom a jelentéskülönbséget.

- (13) *Tān ɣalanəłt sāwəŋpāle pussəŋ*
PRO(3PL) köz.POS(PL.3PL).LOC többség.POS(SG.3SG) mindenki
rūpata at ōńśēγət, wina əjim
munka NEG birtokol.PRS.3PL alkohol iszik.CVB
nas jun ūnlantēγət.
csak otthon üldögel.PRS.3PL

'A többségüknek nincs munkája, alkoholizálva otthon vannak.'
(H.V., LS 2015 no. 22: 13)

4.2.4. A 'van' jelentés

Az *ūnli* korpuszban adatolt leggyakoribb jelentése a 'van' volt: 132 esetben kizárólag [van] címkével, 22 további esetben [van/ül] címkével láttam el az előfordulást. Az 14. mondat például egy népmeséből származott, ahol a főszereplő időről időre egy hollóhoz fordult a kérdéseivel. A holló ebben a mondatban került bevezetésre a szövegvilágba, korábban nem volt szó se az állatról, se a jelenlétéről, a mondatot egzisztenciális konstrukcióként értelmeztem. Azonban a holló azon túl, hogy létezett, a főszereplő vállán minden bizonnyal ülő pozícióban foglalt helyet.

- (14) *Wāḡnət χulax ūnli.*
váll.LOC holló ül.PRS.3SG

'A vállán egy holló van/ül.'

(A.V., Geraszimova – Gyinyiszlamova 2015:8)

Minden stílusban találtam példát a 'van' jelentésre (újságcikk: 90 db, mese: 53 db, beszéd: nyolc db, vers: három db), ráadásul közel azonos arányban jelent meg a két legnagyobb alkorpuszban (az újságcikkekben 46,2%, a mesékben 48,6%). A 'van' jelentést összesen 26 beszélőnél adatoltam, közülük négyen tíznél is többször használták.

Az *ūnli* elsősorban egzisztenciális (71 db, ld. 15. példa), illetve lokatív (58 db, ld. 16. példa) mondatokban szerepelt az állítmány igei részeként, vagyis egyértelműen (kvázi)kopula funkciót töltött be.

- (15) *Ta-porat, 1985 tālitt Lōpmust pēs klub kol*
akkor.LOC 1985 év.LOC Lopmusz.LOC régi klub ház

ūnləs.

ül.PST.3SG

'Akkoriban, az 1985. évben Lopmuszban volt egy régi klubház.'

(R.S., LS 2014 no. 7: 11)

- (16) *Ta pāwəl māñ Ās jā wātat ūnləs.*
az falu kis Ob folyó part.LOC ül.PST.3SG

'Az a falu a Kis-Ob folyó partján volt.' (M.N., LS 2014 no. 6: 6)

Az egyszerűen csak kopulának jelölt példák többsége szintén egzisztenciális vagy lokatív mondat volt, azonban definícióim szerint az egzisztenciális mondat alanya határozatlan, a lokatív szerkezeté pedig határozott volt. A kopulával jelölt esetekből tizenkilencben határozott alany létét, négyben pedig határozatlan alany térbeli helyzetét jelölte a mondat.

Mindkét mondat típusban gyakoribbak voltak az élettelen alanyok, mint az élők, de míg a lokatív mondatok esetében több olyat is adatoltam, ahol egyértelműen lokatív szerkezetéről volt szó (nem pedig 'van/ül' jelentésről) és az alany élőlény volt (17. példa), az egzisztenciális mondatok példáinál minden esetben 'van/ül' jelentésnek annotáltam az előfordulást (18. példa). A 17. példában a szerző leírja, hogy a halak télen valahol a folyóban voltak (vagyis inaktívan, hibernálva meghúzták magukat), de a tavaszi olvadást követően el lehetett kezdeni a rekesztékes halászatot. A 18. példában a főhős találkozott egy korábban a diskurzus-

ban nem szereplő nővel: meglátta, ahogy a parton szárított halat készített. A halszáritás egyes munkafolyamatai ülve is végezhetőek, tehát a nő ülő pozícióban is lehetett, megítélésem szerint azonban a mondat első sorban azt fejezte ki, hogy a főszereplő meglátott egy ott levő (és dolgozó) nőt.

- (17) *Ja, tāl palit tot χōt ūnləsət.*
 na tél hosszúság ott valahol ül.PST.3SG

‘Na, [a halak] télen meghúzódtak ott valahol.’

(S.D., Geraszimova – Gyinyiszlamova 2015: 44)

- (18) *akwta mātēn joχtəs, sunsi: nē ūnli,*
 egyszerre érkezik.PST.3SG néz.PRS.3SG nő ül.PRS.3SG
joχəl wāri.
 szárított_hal csinál.PRS.3SG

‘... mikor megérkezett, nézi: egy nő van [ott], szárított halat csinál.’

(A.A., Geraszimova – Gyinyiszlamova 2015: 122)

Az *ūnli* két esetben alárendelés során, a mellékmondatban is megjelent. A 19. példában a mellékmondat azonosító funkciót töltött be, a 20. példában minősítést fejezett ki.

- (19) *Ti ēli-pālt toχ ōləs, χotʃut mān_poratət*
 az előtt így van.PST.3SG aki fiatal_korban.LOC
tuman kolt ūnləs, taw nāwramət jot
 sötét ház.LOC ül.PST.3SG PRO(3SG) gyerek.PL -vAI
rūpitaŋkw šar at tārtwes.
 dolgozik.INF teljesen NEG enged.PASS.PST.3SG

‘Azelőtt úgy volt, hogy aki fiatalkorában börtönben volt, azt egyáltalán nem engedték gyerekekkel dolgozni.’

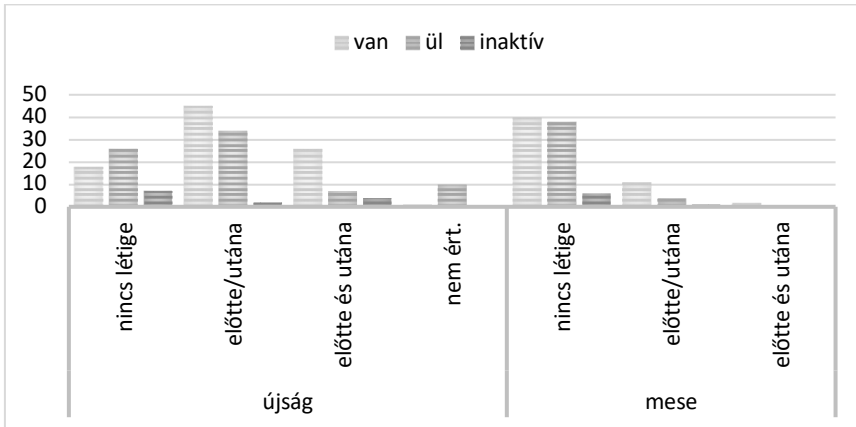
(H.V., LS 2015 no. 12: 3)

- (20) *Janiy wit χosa ke ūnli, wōr ūjχulət*
 nagy víz hosszán ha ül.PRS.3SG erdő állat.PL
sawalēγət.
 szenved.PRS.3PL

‘Ha hosszán magas a víz(állás), az erdei állatok szenvednek.’

(M.T., LS 2016 no. 10: 7)

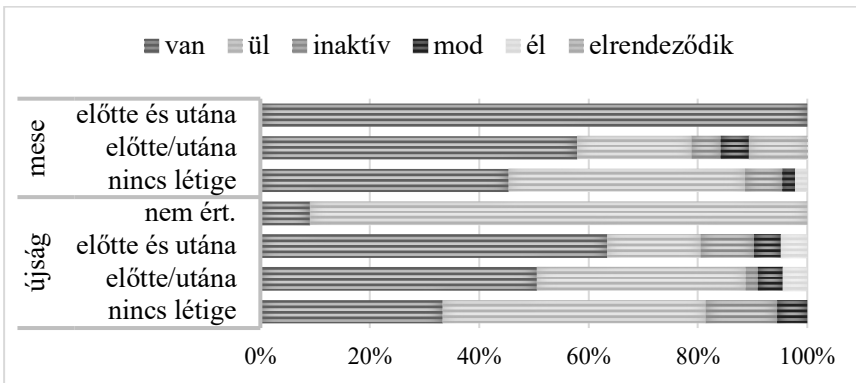
A mesékben általában is kevés esetben (mindössze az összes előfordulás 19,3%-ában, 21 db) adatoltam az *ūnli* igét megelőző és követő 3-3 mondatban létigét, míg az újságcikkek ugyanez az arány 70,7% (130 előfordulás) volt (ld. 2. ábra).

2. ábra: Az *ūnli* három jelentésének létige melletti megjelenése az újságcikkekben és a mesékben⁸

Emellett azonban az *ūnli* kvázikopolaként való használata összefüggést mutatott a környezetében megjelenő létige felbukkanásával. Mindkét stílusban megfigyelhető volt, hogy minél többször fordult elő az ige környezetében létige, annál inkább kvázikopolás használatról volt szó. Vagyis az adott alkorpusz összes előfordulását véve, látható, hogy fokozatosan növekedik az ige kvázikopolaként történő használatának aránya a többi jelentéshez képest – még a mesékben is, ahol egyébként igen ritka volt a létigés kontextus (ld. 3. ábra).

⁸ Az újságcikkekben gyakori volt a testtartásige felbukkanása létige környezetében, a 'van' jelentésben gyakoribb is volt, mint létige nélküli kontextusban. A nem értelmezhető (nem ért.) azt jelöli, hogy az *ūnli* a cikk első vagy utolsó mondatában szerepelt.

3. ábra: Az egyes jelentések aránya és a létige megjelenése

4.2.5. A modifikátori szerep

A korpuszban megjelenő 22 határozói igenevet tartalmazó eset közül tizenkettőben véltem úgy, hogy az *ūnli* speciális aspektust és akcióminőséget kódolt. Ezek a példák nyolc beszélőtől származtak, közülük senkitől nem adatoltam kettőnél több példát. Az *ūnli* igének ezekben az esetekben jellemzően megvolt a testtartásra utaló jelentése is (21. példa), azonban olyan is előfordult, amikor kevésbé volt érezhető (22. példa). A 21. példánál a szerző leírja, hogy a cikk alanya, Anna maga is vadászik, egy nap alatt sok mókust is elejt. Ezt követi a példamondat: a családi tevékenysége után Anna még hosszasan, órákig dolgozza föl az elejtett mókusokat.

(21) *Nāwramanə* *pussəŋ* *χujēγət*, *taw*
gyerek.POS(PL.3SG) mind fekszik.PRS.3PL PRO(3SG)

ētkoʼilmus *lēŋnət* *nuim* *ta* *ūnlanti*.
éjfélíg mókus.PL nyúz.CV B PTC üldögél.PRS.3SG

‘A gyerekei mind alszanak, ő [viszont] éjfélíg mókusokat nyúzva üldögél.’
(H.V., LS 2015 no. 10: 10)

A 22. példa esetében a főszereplő elmondja a vele vadászó nyenyeceknek, hogy szeretne hazamenni, hiszen a nővére vár rá otthon. A nyenyec azonban megfenyegetik, hogy ha elindul, megölik, így soha nem juthat haza. A dialógust követi a példamondat, mely a kontextus ismertetében egy hosszantartó, véget még nem érő cselekvést kódol.

- (22) *Jayāyite jun ta ūrχati, l'ōnsim ta*
 nővér.POS(SG.3SG) otthon PRT vár.PRS.3SG sír.CVB PRT
ūnli.
 ül.PRS.3SG

'Nővére otthon vár, csak sír és sír.'

(S.D., Geraszimova – Gyinyiszlamova 2015: 42)

A 12 példa mindegyikében folyamatos és hosszan tartó cselekvés jelent meg. Bár a tíz konverbumszerkezettel kódolt cselekvés is folyamatos volt, de hosszan tartó voltukra nem utalt a szövegkörnyezet, illetve a kontextus alapján sem lehetett erre következtetni. A példák többségében (nyolc db) igeképzős ige szerepelt. A képzős és képző nélküli példákat összehasonlítva előbbi esetekben a cselekvés kifejezetten intenzív volt, míg a képző nélkülieknél ez nem volt elmondható, vagyis a képzők folyamatos aspektust kódoló értelme jelent meg.

4.2.6. A korpuszban ritkán előforduló egyéb jelentések

A korpuszban több olyan jelentés is megfigyelhető volt, melyek a korpuszban ritkán szerepeltek, így alaposabb vizsgálatukra nem volt mód.

4.2.6.1. 'elrendeződik valahogyan'

A színjai hantiban azonosított 'elrendeződik valahogyan' jelentés mindössze két esetben (különböző beszélőknél) jelent meg. Mindkét előfordulás meséből származott és mindkettőben ugyanaz a 'halom, kupac' jelentésű lexéma volt megfigyelhető, azonban a 23. példában módhatározói bővítményként, a 24. példában viszont alanyként szerepelt.

- (23) *Sōl', tuw-joχtsət, sōl' wās ališlālme:*
 tényleg oda-érkezik.PST.3PL tényleg kacsza vadászik.CVB
ja-ti wās punt, wās luwt aňat ūnlēγat.
 lám kacsza toll.PL kacsza csont.PL halom.LOC ül.PRS.3SG

'Odaérték, hát a kacsák tényleg le vannak vadászva, lám, a tollak és a csontok egy kupacban hevernek.'

(S.D., Geraszimova – Gyinyiszlamova 2015: 42)

- (24) *Akw ēkwate taj kole tup šar*
 egy asszony.POS(SG.3SG) az ház.POS(SG.3SG) csak egészen
ańate ūnli os kirpiš kũre,
 halom.POS(SG.3SG) űl.PRS.3SG is tégla kemence.POS(SG.3SG)
wossiy nē-matər ātī.
 többé semmi NEG

‘Az egyik asszony háza teljesen romokban hever [tkp. a házának csak a romja van], még a téglakemencéből sem maradt semmi.’

(D.M., Geraszimova – Gyinyiszlamova 2015: 96)

A fenti példákban a mondatban szereplő állapot valamilyen különleges, a normától eltérő esemény hatására állt elő, de a kisszámú példa miatt ennek általánosítása nem lehetséges. Ez a szempont egyébként akár releváns is lehet, hiszen egyéb nyelvekben megfigyelték, hogy bizonyos testtartásigék közti választással a normától való eltérés is kódolható (Ameka – Levinson 2007: 859). A magyarban például a *hever* ige nemcsak az *áll*, hanem a *fekszik* testtartásigével is szembeállítható. *Az olvasólámpák az asztalokon álltak* a kanonikus, rendezett, megszokott állapotot kódolja, *az olvasólámpák a földön feküdtek* már valamilyen normától való eltérő helyzetet jelöl, *az olvasólámpák a földön heverték* pedig egy normától eltérő, rendezetlen állapotot kódol, melyhez negatív konnotációk is kapcsolódnak.

4.2.6.2. Idiómák és frazeológiai egységek

Az *űnli* idiomatikus használatára is találtam példát az anyagban.⁹ Az egyik, hasonlóan a magyar *kamera/mikrofon elé űl* kifejezéshez, ‘nyilatkozik’ értelmű volt (25. példa). Ez a jelentés három esetben jelent meg, mindegyik előfordulás újságcikkből származott.

⁹ A kollokációk, frazémák és idiómák jelenleg a manysi nyelv feltáratlan területéhez tartoznak, ezért az alfejezetben tárgyalt szókapcsolatok esetében nem mondhatok biztosat a rögzültségi fokról. Az azonban megfigyelhető, hogy ezen kifejezések jelentése nem adódik közvetlenül az őket alkotó szavak jelentéséből, emiatt használom az *idióma* és *frazéma* terminusokat.

- (25) *kāsəŋ māt jāniy kūšajt tīnan*
 minden föld.LOC nagy gazda.PL mozi
pōslən kamera ēli-pālt ūnlsət,
 fényképez.PTCP(PRS) kamera elé ül.PST.3PL

'A vezetők [tkp. nagy gazdák] mindenhol kamera [tkp. film fényképező kamera] elé ültek.'
 (V.V., LS 2016 no. 1: 3)

Két alkalommal jelent meg az *ūnli* 'börtönbüntetést tölt' jelentésben (ld. 26. példa), két különböző szerzőtől. Ezt azért nem soroltam fel külön jelentésként, mert mindkét esetben az ige előtt megjelent a 'börtön' is, ezért nem zárhattam ki azt, hogy nem az ige önálló jelentése (ahogyan a magyarban, vö. *ugyan, csak hat hónapot ült*), hanem idiomatikus kifejezés.

- (26) *sāw χōtpa tuman koln ūnttuwēsət, tōwat*
 sok valaki sötét ház.LAT ültet.PASS.PST.3PL egyik
sāw tāl ūnlsət, jotəl kon-tārtiylawēsət, tōwat
 sok év ül.PST.3PL aztán ki-ereszt.PASS.PST.3SG másik
os tot i porsəsət.
 is ott PTC meghal.PST.3PL

'Sokakat börtönbe zártak, néhányan sok évet ültek, aztán kiengedték őket, mások ott is maradtak.'
 (H.S. LS 2014 no. 5: 12)

Egy alkalommal adatoltam a 'királyként ül' kapcsolatot (27. példa), mely – hasonlóan a magyarban is ismert *akkoriban Zsigmond ült a trónon* idiómához – tulajdonképpen 'uralkodik' jelentésű. Ezt a jelentést Szilasi Móric (1962) külön jelentésnek tartotta.

- (27) *akw tōnt ti Ruś janitəl Fedor Ivanovič, Ivan*
 egy után pedig Oroszország nagy.INS Fjodor Ivanovics Iván
Groznyj piye, χōniy ūnls.
 Groznij fia.POS(SG.3SG) cár.TRL ül.PST.3SG

'Azután pedig az egész Oroszország területén Fjodor Ivanovics, Rettegett Iván fia uralkodott.'
 (V.A., LS 2014 no. 13: 13)

Végezetül két olyan előfordulást is adatoltam, amelyek valószínűleg frazeológiai egységnek tekinthetők, és amelyekben azonos alannal jelent meg az 'ül' jelentésű ige és valamilyen egyéb testtartásige ('áll') vagy

mozgást jelentő ige ('megy') (28. példa). Ez a szerkezet párhuzamba állítható a manysiban gyakori gondolatpárhuzamot tartalmazó kifejezésekkel, melyben szintén két, többnyire valamilyen szempontból egymás antonimáinak számító cselekményt kifejező ige szerepel, és jelentése 'megvan, él, így áll fenn' (29. példa). A 28. példában a szerző egy gyerektáborról számolt be, ahol a gyerekek hagyományos manysi környezetben laktak. A tábor területén épített hagyományos gerendaházat, a téli sátrat és a könnyű nyírhéjsátrat is használták a foglalkozások, illetve a játék során. A gyerekek nem csupán ültek az egyikben és álltak a másikban, a mondat értelme sokkal inkább az volt, hogy a gyerekek mindegyik lakóépületben tartózkodtak, játszottak.

(28) *tīt norkolat os palatkat ūnlēγət,*
itt gerendaház.LOC és sátor.LOC ül.PRS.3PL

jōrnkolt l'ūlēγət,
nyírhéjsátor.LOC áll.PRS.3PL

'...ebben a gerendaházban és a sátorban üldögélnek, a nyírhéjsátorban álldogálnak...'
(D.S., LS 2014 no. 15: 9)

(29) *ań taw at korpus ōńsí (māχum tot*
most PRO(3SG) 5 épület birtokol.PRS.3SG nép ott

ōlēγət- χūlēγət)...
él.PRS.3PL hal.PRS.3PL

'Most [az intézetnek] öt épülete van (ott laknak az emberek)...'

(H.S., LS 2014 no.3:14)

Véleményem szerint ezekben az idiómaszerű és frazémászerű előfordulásokban közösen megjelenő elem volt a folytonosság, az 'uralkodik', a 'bürtönbüntetést tölt' és a 'van valahogyan' jelentéseknél pedig a duratív akcióminőség is.

5. Összefoglalás

Az 1994 és 2016 között keletkezett szövegekből álló, körülbelül 580 800 tokent tartalmazó korpuszban összesen 324 esetben jelent meg az *ūnli* testtartásige finit igealakban és nem tagadó mondatban. A példák 39 beszélőtől származtak, közülük tizenegyen produkáltak tíznél több előfordulást. Ezek az adatközlők három-öt (átlagban négy) különböző jelentésben is használták a vizsgált igét, és bár kettőjüknél megfigyelhető volt,

hogy egy-egy jelentésben gyakrabban alkalmazta az igét, mint másokban, az általuk gyakran használt jelentéseket is adatoltam más beszélőknél. Emiatt annak ellenére, hogy a példák 50%-a hat beszélőtől származott, elmondható, hogy az anyag nem csupán egy-egy adatközlő idiolektusát írta le.

A korpusz alapján az *ūnli* testtartásigének hat különböző jelentését adatoltam: az 'ül', az 'él/lakik', az 'inaktív, passzív állapotban van', a 'van valahol/létezik' és az 'elrendeződik valahogyan' mellett véleményem szerint az ige elkezdett folyamatos aspektust és duratív akcióminőséget kódoló modifikátorként is viselkedni. A testtartásige önálló jelentésén kívül a korpuszban három idióma is felfedezhető volt 'nyilatkozik', 'uralkodik', és 'börtönben van/börtönbüntetést tölt' értelemmel. A szintjai hantiban található jelentések közül csupán a 'valahova tesz' értelemre nem volt példa a korpuszban. Az *ūnli* szótárakban megadott 'áll' jelentése valójában 'fennáll/van', és az ige ebben az értelemben a korpuszban megjelenő előfordulások többségében egzisztenciális és lokatív mondatok állítmányának igei részét alkotta, vagyis az *ūnli* kvázikopolának tekinthető. Ezáltal az 1. hipotézisem teljesült.

A korpuszban 64 különböző főnévvel kifejezett alany jelent meg, ezek többsége embert vagy egyéb élőlényt kódolt. Élőlényként a vizsgált anyagban állatok, illetve mitikus alakok jelentek meg. A korpusz alapján a jelentések egy része élő és élettelen alanyokkal is megjelenhet ('van', 'inaktív', illetve modifikatori szerepben), mások csupán élő alanyok esetén használatosak ('ül', 'él, lakik'). Az 'elrendeződik valahogyan' jelentésre csupán két példát adatoltam, ezek alanyai élettelenek voltak.

A 127 élettelen alanyt tartalmazó példában 29 különböző objektum jelent meg, és ezek közül csupán kettő fordult elő tíznél többször a korpuszban, de ezek nagyon gyakoriak voltak (HÁZ: 49 db, FALU: 42 db). Az objektumok csoportosítását több, a szakirodalomban felsorolt tényező szempontjából is megkíséreltem. A példákban többnyire megszámlálható alanyok fordultak elő, de felbukkantak megszámlálhatatlanok is (VÍZ, ZSÍR, illetve embert kódoló alany esetében a NÉP/TÖMEG). Az alanyok az előfordulások nagy részében határozottak, a szövegvilágban folytonosak voltak, azonban megjelentek a diskurzusba újonnan, frissen bevezetett referenciák is, bár ez a szempont mindenképpen további, komplex vizsgálatot igényel. Az objektumok geometriai tulajdonságait vizsgálva nem találtam általánosnak a szótárakban szereplő attribútumokat. Méretüket tekintve éppúgy előfordultak hatalmas (pl. HEGY), kiterjedt (pl. VÁROS), illetve egészen kis méretű (pl. CSÉSZE) tárgyak is. Az

alanyok súlypontja szintén nem tűnt meghatározónak: gyakoriak voltak az inkább szélesebb, mint magasabb objektumok (pl. HEGY, FALU, HÁZ, SÍTALP, AUTÓ stb.), de megjelentek körülbelül azonos szélességű és magasságú tárgyak (pl. CSÉSZE, DOBOZ), mozgó vagy összenyomható alanyok (pl. FÉSZEK, RUHANEMŰ, ZSÁK, HÁLÓ), illetve olyanok is, ahol ez a szempont egyáltalán nem volt értelmezhető (pl. ZSÍR, VÍZ stb.). Az objektumok többségénél azt találtam ugyanakkor, hogy tartályszerűek, üreges belsejűek voltak (pl. az épülettípusok, AUTÓ, CSÓNAK, EDÉNY, DOBOZ, ZSÁK, RUHANEMŰ, BÖLCSŐ stb.). Esetenként ez a forma átvitt értelemben jelent meg (pl. ISKOLA (mint intézmény), településtípusok). Érdekes volt a (REKESZTÉKES HALÁSZ)HÁLÓ megjelenése, mivel Levinson és Wilkins több nyelvet vizsgálva megfigyelte, hogy a felületet átszűrő, valahova beékelődő alanyok esetében nem jellemző a testtartásigét tartalmazó lokatív mondat szerkezet, helyette inkább a létige jelenik meg (Levinson – Wilkins 2006: 15–17, 514–519). Úgy vélem azonban, hogy a halászháló a manysi gondolkodás tartályszerű objektumként értelmezhető, és ezért nem az őt tartó/viselő felület és az ezzel való kapcsolat kerül előtérbe. Mindazonáltal a tartályszerű alak sem volt igaz az összes megjelenő objektumra, pl. a talppal, lábbal rendelkező tárgyak (SÍTALP, ASZTAL), a testrészek (FEJ, CSONT, TOLL), a tömegszerű entitások (ZSÍR, VÍZÁLLÁS).

Úgy vélem, hogy ennek az az oka, hogy az *ūnli* megjelenésekor nem elsősorban a térbeli forma, hanem az alany állapotának hosszan tartó, változatlan helyzete vagy fennállása domináns. A jellegüknél fogva állandóbbra, hosszabb távra készített objektumok (pl. épület- és településtípusok) mellett gyakran kisebb tárgyaknál is előfordult az ige, és ezekben az esetekben könnyebb volt felfedezni az állandóságot mint szempontot. Egy esetben például egy fénykép leírásában bukkant fel a testtartásige. A kép egy múzeumi tárgyként kiállított nyírhéjedényt ábrázolt, az alany egy kis méretű, könnyen elhasználódó objektum volt tehát. Ennek ellenére – kiállítási tárgy lévén – folyamatosan, változatlanul ugyanott foglalt helyet. Ahhoz azonban, hogy biztonsággal kijelenthessük, hogy a manysiban a cselekmény hossza és aspektusa meghatározóbb, mint az alany geometriai tulajdonságai, szükséges a nyelvben kvázikopulaként szereplő egyéb testtartásigék vizsgálata, valamint anyanyelvi adatközlőkkel végzett elicitáción alapuló kutatás is. A korábbi, egyéb nyelvekben történt vizsgálatok alapján ismert, hogy a lokatív mondatokban szereplő potenciális testtartásigék közti választást befolyásolja a tárgyak térbeli formája. Lehetségesnek tartom, hogy az *ūnli* kezdetben tartályszerű objektumok esetében kezdett kvázikopulaként megjelenni, majd a gramma-

tikalizációs folyamat előrehaladtával, a folyamatos és duratív jelentés hangsúlyosabbá válásával kezdődött meg egyéb tárgyak esetében is a használata. Összességében az alany tulajdonságaira vonatkozó 2. hipotézisem csupán részben teljesült: vannak olyan jelentések, amelyekre jellemző volt egy bizonyos alanytípus (az 'ül' és az 'él' jelentés csakis élő, az 'elrendeződik valahogyan' csakis élettelen,¹⁰ míg a modifikátori szerepű ige csakis emberi alannyal jelent meg), a kvázikopula szerepű, illetve az 'inaktívan van' jelentésű *ūnli* azonban élő és élettelen alannyal is előfordult, bár mindkét esetben megfigyelhető volt valamelyik típus magasabb gyakorisága. Úgy vélem, hogy az élő és az élettelen alanyok együttes megjelenése arra utal, hogy ezen jelentéseknél a grammatikalizációs folyamat előrehaladott állapotba jutott: az ige jelentése oly mértékben elkezdett kiüresedni, hogy használatát már nem elsősorban az alany élő vagy élettelen volta, hanem a történet speciális jellege határozza meg.

Az *ūnli* testtartásige különböző jelentéseiben több-kevesebb mértékben, de állandóan jelen volt a folyamatos és az esetek többségében a duratív jelentésmozzanat is. Már az ige 'ül' jelentésben szereplő példának 29,8%-a relatíve hosszan tartó, folyamatos cselekvést kódolt ('ül+időt tölt'). Az 'ül' jelentésben volt a leggyakoribb a duratív-deminutív akcióminőséget kódoló igeképzős alak, az összes 'ül' példamondat 37,1%-ában lehetett képzőt találni. Mivel a testtartásige eredeti jelentésében csupán magát az ülő pozíciót jelöli, az igeképzővel hangsúlyozódhat a durativitás, azonban az is lehetséges, hogy a képzők többnyire a nem egyes számú alanyok együttes hozzájárulását jelentette csupán. Az 'él, lakik' jelentés szintén egy hosszabban tartó, folyamatos cselekvést kódol. Magát a létezést, fennállást az *ūnli* és egy valamilyen szempontból antonim jelentésű igéből álló frazeológiai egységgel is ki lehet fejezni manysiul. A 'börtönben van' és az 'uralkodik' jelentésű idiómák esetében a folyamatosság mindenképpen jelen van, a durativitás kérdése a kisszámú példa miatt nem volt tisztázható. Az ige 'van' és 'inaktívan, passzívan van' jelentései is vég- és kezdőpont nélküli, folyamatos állapotot jelölnek. Végezetül azokban az esetekben, amelyekben az *ūnli* modifikátorként jelent meg, az ige jelentése a folyamatosság mellett durativitást fejezett ki, a cselekvés ezen vonását hangsúlyozta. A modifikátoron megjelenő ige-képzők a kevés példa alapján a deminutív akcióminőséget kódolják első-

¹⁰ Kiemelendő, hogy ez a jelentés igen ritkán jelent meg a korpuszban, így besorolása nem tekinthető biztosnak.

sorban. Az 'elrendeződik valahogyan' jelentésben előforduló példák ugyancsak folyamatos aspektusú állapotokat írtak le.

Az *ünli* grammatikalizációjának három irányát azonosítottam a példák alapján (ld. 4. ábra). Mindhárom irány esetében megfigyelhetőek voltak „vegyes” jelentésű példák, köztük olyanok, melyekben az ige elsősorban még a testtartást fejezte ki, de olyanok is, amelyekben már az új, általánosabb jelentés volt domináns. Bár az annotálás során kvázi lépéscsúfokokat jelöltem ki az egyes jelentések elkülönítése céljából (pl. 'ül/van' vs. 'van/ül'), ennek csupán technikai okai voltak, a valóságban egy-egy kontinuum volt megfigyelhető.

'ül'	> 'ül/van'	> 'van/ül'	> 'van'	(97 db > 14 db > 22 db > 132 db)
	> 'ül/inaktív'	> 'inaktív/ül'	> 'inaktív'	(> 13 db > 6 db > 16 db)
	> konverbumszerkezet	> modifikátor		(> 10 db > 12 db)

4. ábra: Az *ünli* grammatikalizációjának három irányá¹¹

Úgy találtam, hogy a stílusnak és a szövegekörnyezetnek hatása volt az *ünli* megjelenésére. A vizsgált stílusok közül a mesék és újságcikkek összevetéséhez volt elegendő példa, azonban ezekben az esetekben is jelentősen eltért a vizsgált szövegek mennyisége (mese: 40 799 token, újságcikk: 520 220 token). Először is, a mesékben gyakoribb volt az *ünli*, mint az újságcikkekben, emellett azonban az egyes jelentések gyakoriságában nem volt megfigyelhető jelentős eltérés. Másodsorban, a testtartásig környezetében megjelenő létige mintázatában is megfigyelhető volt eltérés: bár az újságcikkekben általában is gyakrabban bukkant fel létige az *ünli* környezetében, mint a mesékben, ez a kvázikopulai funkció példái-ban is élesen megfigyelhető volt (az újságcikkekben az előfordulások 70,7%-ában, a mesékben viszont csupán 19,3%-ban jelent meg az *ünli* létige környezetében). Harmadsorban, mindkét stílusban megállapítható volt (bár a mesékben kisszámú példa állt rendelkezésre), hogy amennyiben a létige környezetében található előfordulásokat nézzük, az összes jelentés közül a kvázikopula fordul elő leggyakrabban. Negyedsorban, az igeképzős alakok elsősorban az újságcikkekre jellemzők. Nem zárható ki, hogy a mesékben talált magasabb arányú *ünli* előfordulás a mesékre jellemző ismétlések eredménye volt (pl. egy adott esemény a mesében három alkalommal játszódott le), illetve az sem, hogy az újságcikkekben gyakrabban fordult elő létige, mint a mesékben, és ezért szerepelt az új-

¹¹ A zárójelben az adott jelentéstartalmú példák darabszáma látható.

ságcikkekben az ige gyakrabban létigés környezetben. Azonban az, hogy a létigei környezet ennyire meghatározó az újságcikkekben, arra utal, hogy ha a kvázikopulás szerkezet nem is alternál teljesen a létigéssel, a szóismétlés elkerülésére bizonyos feltételek teljesülése esetén alkalmas. Vagyis a 3. hipotézisem részben teljesült: bár megfigyelhető különbség a két stílusréteg között az *ūnli* előfordulásában és szöveggörnyezetében, az nem jelenthető ki, hogy az újságcikkek szerzői magasabb arányban használták volna a kvázikopulát tartalmazó mondatszerkezetet pusztán a szóismétlés elkerülése érdekében.

A tanulmányban ismertetett kutatás több ponton is kiegészítésre szorul. Először is, csupán az 'ül' jelentésű testtartásigét (ráadásul ennek is csupán egyik lexémáját) vizsgáltam, holott az egész szócsalád komplex elemzése hozzáadhatna az ige grammatikalizációjának leírásához. Fontos lenne legalább az 'áll' és 'fekszik' testtartásigék vizsgálata is, hogy az ezek alkotta rendszerről képet kaphassunk. Ugyancsak szükséges a manysi aspektus és akcióminőség kódolásának alaposabb feltárása is, hogy lássuk, hogyan illeszkednek e rendszerbe a testtartásigék. Csupán érintőlegesen vizsgáltam az információszerkezeti kérdéseket is (például nem érintettem a kvázikopula szerepű *ūnli* alanyainak előfeltevés vs. állítás szerepét), pedig mivel a manysi topik-prominens nyelv, ez a szempont valószínűleg nem elhanyagolható. Úgy vélem azonban, hogy a kapott eredmények alkalmasak arra, hogy segítségükkel elicitációs anyaggyűjtést tervezhessünk, és közelebb kerülhessünk a manysi testtartásigék gazdag jelentésszerkezetének megismeréséhez.

Rövidítések

1	első személy	PASS	passzív
2	második személy	PL	többes szám
3	harmadik személy	POS	birtokos személyrag
CVB	határozói igenév	PRO	személyes névmás
DAT	datívusz	PRS	jelen idő
DIM	kicsinyítőképző	PRV	fosztóképző
DU	kettes szám	PST	múlt idő
INF	főnévi igenév	PTC	partikula
INS	instrumentálisz	PTCP(PRS)	folyamatos melléknévi igenév
LOC	lokatívusz	PTCP(PST)	befejezett melléknévi igenév
NEG	tagadószó	SG	egyes szám
OBJ	tárgyfüggő ragozás	TRL	transzlatívusz
ORD	sorszámnévképző		

Források

- Akbas, Je. U. [Акбаш Е. У.] (2006), Потрыт ӧс мӧйтӧт. Ханты-Мансийск.
- Geraszimova, Gy. V. – Gyinyiszlamova, Sz. Sz. [Герасимова, Д. В. – Динисламова, С. С. (2012), Сказки, предания и былички верхнесосьвинских манси. Ханты-Мансийск.
- Geraszimova, D. V. – Gyinyiszlamova, Sz. Sz. [Герасимова, Д. В. – Динисламова, С. С. (2015), Сказки, песни, загадки народа манси (фольклорный сборник). Ханты-Мансийск.
- Gyinyiszlamova, Szvetlana (2008), Vízcepp. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.
- Hromova, A. M. [Хромова, А. М.] (2004), Фольклор манси Северной Сосьвы. Томск.
- Ivanova, V. Sz. [Иванова, В. С.] (2004), Тӧгт махум мӧйтӧт – потрыт. Томск.
- Lūima Sēripos [Лӯимӧ сӧрипос] (2014–2016), <https://khanty-yasang.ru/luima-seripos/archive> [utolsó megtekintés: 2021.01.23.]
- Németh Szilvia – Szajpaseva, A. (2014), nem publikált gyűjtés.
- Popova, Sz. A. [Попова, С. А.] (2001), Тӧгт ос Сакв махум потраныл мӧйтаныл. Томск.
- Szalkai Zoltán (2010), nem publikált gyűjtés.

Irodalom

- Ameika, Felix – Levinson, Stephen (2007), Introduction. The typology and semantics of locative predicates: posturals, positionals, and other beasts. *Linguistics* 45–5/6: 847–871.
- Austin, Peter (1998), „Crow is sitting chasing them”: Grammaticization and the verb ‘to sit’ in the Mantharta languages, Western Australia. In: Siewierska, Anna – Song, Jae Jung (eds), *Case, typology and grammar*. John Benjamins, Amsterdam and Philadelphia. 19–36.
- Balangyin, A. Ny. – Vahruseva, M. P. [Баландин, А. Н. – Вахрушева, М. П.] (1958), Мансийско-русский словарь. Ленинград.
- Bybee, Joan (2003), Mechanism of change in grammaticalization. In: Tomasello, Michael (ed.), *The new psychology of language: Cognitive and functional approaches to language structure, Volume II*. Routledge, New Jersey – London.
- Clark, Eve (1978), Locationals: existential, locative and possessive constructions. In: Greenberg, Joseph (ed.), *Universals of Human Language. Volume 4: Syntax*. Stanford University Press, Stanford. 85–126.

- Dér Csilla (2008), Grammatikalizáció. Nyelvtudományi Értekezések 158. Budapest.
- Heine, Bernd – Kuteva, Tania (2004), *World lexicon of grammaticalization*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Himmelmann, Nikolaus (2004), Lexicalization or grammaticalization? Opposite or orthogonal? In: Bisang, Walter – Himmelmann, Nikolaus – Wiemer, Björn (eds), *What makes grammaticalization? A look from its fringes and its components*. De Gruyter Mouton, Berlin – New York. 21–42.
- Horváth Laura (2012), Az úgynevezett páros igék aspektuális szerepe, grammatikalizációja az udmurt (és a mari) nyelvben. In: Parapatics Andrea (szerk.), *Doktoranduszok a nyelvtudomány útjain. A hatodik Félúton konferencia, ELTE BTK 2010. október 7–8. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest*. 91–109.
- Kannisto, Artturi – Liimola, Matti – Eiras, Vuokko (1982), *Wogulische Volksdichtung. Wörterverzeichnis zu den Bänden I–VI. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 180. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki*.
- Kálmán Béla (1976), *Chrestomathia Vogulica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kiefer, Ferenc (1997), Verbal prefixation in the Ugric languages from a typological-areal perspective. In: Eliasson, Stig (ed.), *Language and its ecology*. De Gruyter Mouton, Berlin – New York. 323–342.
- Klemm, Antal (1933), A létige szerepe az osztjákban és a vogulban. *Nyelvtudományi Közlemények* 46: 386–401.
- Klumpp, Gerson (2005), Aspect markers grammaticalized from verbs in Kamas. *Acta Linguistica Hungarica* 52/4: 397–409.
- Kulonen, Ulla-Maija (1989), The passive in Ob-Ugrian. *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 203. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Levinson, Stephen – Wilkins, David (2006), *Grammars of space*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lemmens, Maarten (2004), The semantic network of Dutch posture verbs. In: Newman, John (ed.), *The linguistics of sitting, standing and lying*. John Benjamins, Amsterdam. 103–140.
- Munkácsi Bernát – Kálmán Béla (1986), *Wogulisches Wörterbuch*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Németh Szilvia (2015), Kopulahasználat határozói állítmány mellett. Északi manysi. In: Havas Ferenc – Csepregi Márta – F. Gulyás Nikolett – Németh Szilvia (szerk.), *Az ugor nyelvek tipológiai adatbázisa. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest*. (<https://bit.ly/2XXI9Oz>) (Utolsó megtekintés: 2021.01.23.)
- Németh Szilvia (2018), A manysi kódváltások osztályozása. In: Csepregi Márta – Salánki Zsuzsa (szerk.), *A többnyelvűség dinamikája: a többnyelvűség megnyilvánulásai finnugor nyelvű közösségekben. BTK Finnugor Tanszék – Numi-Tórem Finnugor Alapítvány, Budapest*. 81–113.

- Newman, John (2004), A cross-linguistic overview of the posture verbs 'sit', 'stand', and 'lie'. In: Newman, John (ed.), *The linguistics of sitting, standing and lying*. John Benjamins, Amsterdam. 1–24.
- Perepis (2010), https://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/Documents/Vol4/pub-04-05.pdf [utolsó megtekintés: 2021.09.10.]
- Pustet, Regina (2005), *Copulas. Universals in the categorization of the lexicon*. Oxford University Press, New York.
- Riese, Timothy (2001), *Vogul. Languages of the world/Materials 158*. München – NewCastle.
- Rombangyejeva, Je. I. [Ромбандеева, Е. И.] (1979), *Синтаксис мансийского (вогульского) языка*. Наука, Москва.
- Rombangyejeva, Je. I. – Kuzakova, Je. A. [Ромбандеева, Е. И. – Кузакова, Е. А.] (1982), *Словарь мансийско-русский и русско-мансийский*. Просвещение, Ленинград.
- Sipos Mária (2018), „A padok előtt tanári asztal ül.” A hanti 'ül' szóból létrejött kvázi-kopuláról. *Folia Uralica Debreceniensia* 25: 215–232.
- Sipos Mária (2019), 2 in 1 – A színjai hanti lokatív mondatok egyik kvázikopulájáról. In: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics, Balázs (szerk.), *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei X. Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék*, Szeged. 299–310.
- Skribnik, Jelena (2001), *Pragmatic structuring in Northern Mansi*. In: Seilenthal, Tõnu (Hrsg.), *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum 7.-13.8. 2000 Tartu. Pars VI. Dissertationes sectionem: Linguistica III*. Tartu. 222–239.
- Stassen, Leon (2009), *Predicative possession*. Oxford University Press, New York.
- Szabó Dezsõ (1904), A vogul szóképzés. *Nyelvtudományi Közlemények* 34: 55–74, 217–234, 417–457.
- B. Székely Gábor (1994), *Az obi-ugor összehasonlító szintaxis kérdései*. (Kandidátusi értekezés.) Pécs.
- Szilasi Mõricz (1962), *Vogul szójegyzék*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Tanos Bálint (2008), *Joan Bybee nyelvelmélete*. In: Tolcsvai-Nagy Gábor – Ladányi Mária (szerk.), *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXII*: 537–66.
- Vidaković-Erdeljić, Dubravka (2013), *The polysemy of verbs expressing the concept SIT in English, Croatian and German*. *Jezikoslovlje* 14/2–3: 263–279.
- Virtanen, Susanna (2015), *Transitivity in Eastern Mansi – An information structural approach*. University of Helsinki, Espoo.
- Zsirai Miklós (1933), *Az obi-ugor igekötõk*. (Székfoglaló.) In: *Értekezések a Nyelv- és Széptudományi Osztály körébõl* 26/3. Budapest.